

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Академија за судии и јавни обвинители

МОДУЛ: 1

ПРЕДИСТРАЖНА ПОСТАПКА

- Прирачник за обучувани-

ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Овој прирачник е наменет за обука на судии, јавни обвинители, полициски службеници и адвокати. Во прирачникот се опфатени одредбите со кои е уредено постапувањето на учесниците во кривичната постапка во текот на предистражната постапка согласно новиот Закон за кривичната постапка (ЗКП) објавен во Службен весник 150 од 2010 година.

Во прирачникот сите поважни одредби се разработени со теоретски дел кој е следен со материјалите за практичните вежби, како и посебен дел со примероци од разни писмени акти кои се донесуваат во текот на кривичната постапка.

Траењето на семинарот/обуката по овој модул е 3 дена.

Реализацијата обуката е предвидена како работилница на која се комбинира теоретскиот со практичниот дел. Во теоретскиот дел се опфатени клучните измени на ЗКП, а во практичниот дел овие измени се опфатени во предвидените вежби.

Обуките ќе се реализираат преку следните наставни методи:

- предавање со помош на Power Point презентација;
- студии на случај;
- симулации;
- играње улоги;
- дискусии и
- изработка на писмени акти.

Цели на едукацијата се:

- Да се презентираат новите законски решенија;
- Да се дадат практични објаснувања на позначајните законски одредби;
- Да се истакнат спорните ситуации и да се предложат мислења за нивно решавање, и
- Да се унапредат практичните знаења и вештини на правосудната полиција, судиите, јавните обвинители и адвокатите за постапувањето во кривичната постапка.

ПРЕДИСТРАЖНА ПОСТАПКА

Улогата на предистражната постапка во казнената постапка

Целта на *претходната* постапка е да се соберат докази за веројатноста на казненото дело и на неговиот сторител за да може да се одлучи дали ќе му се суди или постапката против него ќе биде запрена. До таква одлука телата на казненото гонење доаѓаат постепено спроведувајќи претходна постапка преку неколку етапи. Првата етапа ја претставуваат полициските извиди, кои ги покренуваат полициските власти на сопствена иницијатива (доколку постои основано сомневање дека е извршено казнено дело за кое се гони по службена должност), или на барање на јавниот обвинител.

Предистражната постапка е прва, најрана фаза на претходната постапка. Таа претставува еден вид воведен дел и насока на понатамошната истрага и нејзиното спроведување е од круцијално значење за понатамошното водење на целокупната казнена постапка и основот за покренувањето на обвинението. Предистражната постапка опфаќа низа дејствија на органите на откривање и на прогонот кога постојат *основи на сомнение* за сторено кривично дело кое се гони по службена должност, а со цел за обезбедување на релевантни докази за откривање на сторителите, предметот и средствата на извршување на кривичното дело. Ова значи дека и пред поведувањето на кривичната постапка против одредено лице неопходно е да се располага со одредени докази релевантни за понатамошниот тек на кривичната постапка. Токму тие докази се обезбедуваат од страна на полицијата со активности насочени со цел на јавниот обвинител да му се обезбеди материјал за да оцени дали основите на сомнение како првични сознанија, преминуваат во *основано сомнение* како повисок степен на сомневање заснован врз прибавените докази, што е предуслов обвинителството кривично да гони.

Иако се работи за дел од постапката која не е детално правно регулиран, или е повеќе во сферата на полициското право, поради што во голем дел се одвива според правилата на криминалистиката, ова е веројатно најзначајна фаза за успешно водење на постапката. Статистичките податоци покажуваат дека речиси половина од сторителите на откриените и пријавените кривични дела остануваат неоткриени! Од друга страна, огромен број од оние против кои јавното обвинителство ќе поведе постапка, на крајот на постапката ќе бидат осудени!¹

Истражната постапка претставува **втор стадиум** од претходната постапка, со која раководи и ја спроведува јавниот обвинител. Од друга страна, ако се земе дека предистражната постапка е составена од два дела/фази - полициски извиди и претходно прибирање известувања од страна на јавниот обвинител, во суштина истражната постапка е само надоврзување и продолжување на ова претходно постапување на јавниот обвинител или трета фаза од претходната постапка, се разбира доколку тој оцени дека почетните основи на сомневање дека е сторено кривично дело прераснат во основано сомневање дека определено (конкретно) лице сторило кривично дело. Ваквата

¹Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела во 2011, Скопје, 2012 (<http://www.stat.gov.mk/pdf/2012/2.1.12.12.pdf>).

реформа на претходната постапка се засноваше врз уверување дека не е потребно за доразјаснување на овие сомневања да се вклучува судот како истражувач, бидејќи со тоа се губи и на време и на непристрасната почложба на судот. Барањата пак за едно правично судење бараат доказите да се изведуваат на судењето со можност за една контрадикторна јавна расправа во која странките непосредно ќе ги изведат пред судот а нивната веродостојност ќе се тестира со вкрстено испрашување.

За разлика од сегашниот ЗКП каде предистражната и истражната постапка суштински се разликуваат и тоа како според нивниот носител, така и според карактерот на дејствијата кои се преземаат во секоја од нив, со новиот ЗКП всушност целата претходна постапка претставува една целина, без оглед на тоа што истата и понатаму е поделена на две фази – на предистражна и истражна постапка. Таквиот карактер на претходната постапка се согледува во тоа што од една страна со целата претходна постапка раководи јавниот обвинител, а од друга страна се согледува и во можноста која е дадена со законските одредби, што во текот на целата претходна постапка, како во предистражната, така и во истражната постапка, јавниот обвинител може да ги презема сите истражни дејствија и да ги користи сите инструменти кои му се ставени на располагање за собирање на потребни известувања.

ФАЗИ НА ПРЕДИСТРАЖНАТА ПОСТАПКА

1. Полициски извиди.

Терминот полициски извиди во практиката се употребува за да се направи разлика помеѓу истрагата која ја води полицијата во предистражната постапка и судската истрага. Кривичното дело во оваа фаза често сè уште не е целосно откриено, како и неговиот сторител. Она што го опфаќаат полициските извиди е: дознавањето за казненото дело, собирање на податоци за сторителот и жртвата и преземање мерки за стручно спроведување на кривичната постапка.

Извиди на казнени дела се нарекуваат мерките и дејствијата кои ги презема полицијата по службена должност или по налог од јавниот обвинител заради:

1. пронаоѓање на сторителот на казненото дело,
2. спречување на бегство или сокривање на сторителот или учесникот во казненото дело,
3. откривање и обезбедување на траги од казненото дело и на предмети кои можат да послужат при утврдување на факти,
4. собирање на сите известувања кои би можеле да бидат од корист за успешно водење на казнената постапка.

Услов за почеток на полициските извиди се основите за сомневање за сторено кривично дело кое се гони по службена должност. Извидите се водат со цел да му се обезбеди материјал на јавниот обвинител да оцени дали основите за сомнение преминуваат во основано сомнение, како повисок степен на сомневање, засновано врз прибавените докази кои упатуваат на заклучок от дека определено лице сторило кривично дело, за да може тој да поднесе барање до судот за спроведување на истрага.

Мерките од областа на криминалистиката се најупотребувани во откривањето на кривичното дело и сторителот, превземани од државните органи (Полицијата, Финансиската полиција, Царинската управа на РМ) изразени преку полициското право и посебни овластувања на други државни органи.

Извидите на казнени дела може да бидат општи и посебни. Општи

извиди се поведуваат и спроведуваат кога постојат основи за сомневање дека е извршено казнено дело за кое се гони по службена должност, заради собирање на податоци за доказите кои се потребни за да јавниот обвинител донесе одлука за покренување на казнена постапка. Посебните извиди се спроведуваат со посебни мерки на ограничување на уставните права и слободи (т.н. посебни истражни мерки) само за казнени дела одредени со закон.

Конституирање на правосудната полиција

Новиот ЗКП воведува т.н. „*правосудна полиција*“. Се работи всушност за криминалистичка полиција која тесно соработува со јавното обвинителство, а еден нејзин мал дел ќе биде непосредно во тимот на јавното обвинителство во истражните центри на јавното обвинителство.² НЗКП не ги користи термините криминалистичка полиција или пак судска полиција, туку законодавецот се определил за терминот *правосудна полиција*, за да се нагласи централната улога на јавното обвинителство во кривичните истраги.

Криминалистичката полиција, сега како правосудна полиција, станува главен соработник на јавното обвинителство. Посебно е значајно тие да соработуваат уште од најрана фаза на постапката, за подоцна да не дојдат во некаков конфликт, ако на крај на истрагата јавниот обвинител оцени дека можеби доказите не се доволни или не се законито изведени, па да мора да го отфрли случајот, бидејќи и самиот нема да може истиот да го добие на суд. Ова сега станува многу пореално зашто со напуштање на активната улога на судот во расчистување на случајот товарот на докажување во целост преминува на обвинителството. Затоа, соработката на јавниот обвинител и полицијата е во сосема нова светлина во еден систем кој сега е странечки по природа.

Делувањето и функционирањето на правосудната полиција во целокупниот систем на предистражната постапка ќе биде детално разработен во следниот дел, каде ќе се осврнам на формирањето на истражните центри на јавното обвинителство.

Односи и соработка помеѓу полицијата и јавното обвинителство во предистражната постапка

Досега оваа почетна фаза во постапката главно беше оставена на полицијата која ја започнува при *основи на сомневање* и ја финализира со кривична пријава кога смета дека постои *основано сомневање* дека е сторено кривично дело. Новиот ЗКП предвидува поактивно вклучување на јавното обвинителство во предистражната постапка. Тоа не треба да ја пасивизира полицијата, која и натаму заради својата **оперативност** и **специјализираност** прва излегува на терен. Ова особено затоа што во оваа фаза **итноста** е од круцијално значење на ефикасноста на постапката.

Полицијата освен тоа постапува самостојно во делот во кој собира/проверува информации дали сомневањата (понизок, почетен степен на непроверени сознанија одн. сомневања) ќе досегнат до основи на сомневање, за формално да го извести јавниот обвинител. Полицијата и другите органи со

² Најголемиот дел на правосудната полиција ќе биде сочинет од инспекторите на МВР, ФП, и ЦУ кои и натаму ќе останат во своите министерства и ќе работат скоро исто како и досега, сега само со појасен линк и посилна врска со надлежниот обвинител. Другиот дел на правосудна полиција пак ќе се состои од инспектори кои ќе преминат во тимот на јавното обвинителство.

полициски или слични овластувања за откривање и пријавување кривични дела така се јавуваат како прв истражител и „филтер“. Притоа, полицијата ги има речиси истите овластувања како и во стариот ЗКП (чл. 142 ЗКП).

Новиот ЗКП предвидува поактивно вклучување на јавното обвинителство во предистражната постапка. Имено овие мерки може да ги презема и обвинителството непосредно или преку лица од сопствениот истражен тим (правосудна полиција во т.н. истражни центри).

За да се елиминираат паралелни истражувања меѓу полицијата и обвинителството (или други органи со посебни овластувања (ФП, ЦУ, УБК, УЈП, разни инспекции и сл.), треба да се дискутира и вежба (евентуално и правно подетално да се уреди со подзаконски акти или меморандуми за соработка) меѓусебното **информирање** и комуницирање, односно соработката помеѓу државните органи).

Не треба да се заборава дека со постапката раководи јавниот обвинител, кој дава не само задолжителни правни, туку и оперативни наредби или насоки. Во таа смисла, другите државни органи може на јавното обвинителство да му даваат сугестии или мислења како сметаат дека е најдобро да се постапи во конкретниот случај, но крајната одлука е на обвинителството (освен ако не се работи за очигледно незаконито постапување).

Може разумно да се претпостави дека јавното обвинителство поактивно ќе се вклучи кај потешките посложените дела, додека за полесните и најчести кривични дела (кражба, лесна телесна повреда, лесни сообраќајки) полицијата извидите ќе ги спроведе сама по стандардни процедури, по што ќе поднесе кривична пријава. (Новиот ЗКП кај овие дела не ја исклучува обврската за информирање).

Потешките и посложените случаи (со предвидена казна затвор над 5 години) ќе ги раководи непосредно јавното обвинителство. Тука се, исто така, можни две групи на случаи (1) каде јавното обвинителство **активно** ќе ги води извидите со наредби (не мора да се писмени) за преземање на конкретни мерки и дејствија (согласно ЗКП јавното обвинителство може во текот на предистражната постапка по исклучок да презема и истражни дејствија), во кој случај се смета дека јавното обвинителство го презело водењето на постапката што се запишува во списите на јавното обвинителство (уписникот за кривични пријави), и (2) случаи каде јавното обвинителство ќе даде само насоки или мислење, но извидите ќе продолжи (самостојно, но под надзор на јавното обвинителство) да ги врши полицијата, во кој случај на крајот полицијата поднесува кривична пријава!

Наспроти досегашната практика на самостојност и доминација на полицијата во предистражната постапка (ЗКП додуша споменува раководна улога на јавниот обвинител во предистражната постапка, но овластувањата и активностите на полицијата од чл. 142 ЗКП и особено ЗП ги предвидуваат како изворни/автономни полициски овластувања. Со оглед на тоа што во оваа почетна фаза (извидите) е можно јавниот обвинител да се вклучи со различен интензитет на активност, па дури и сосем самостојно да ги води/преземе истите, неопходно е подетално да се уредат и извежбаат различните процесни ситуации. Тоа што ЗКП предвидува дека „По приемот на кривичната пријава или по добиеното известување од полицијата, со постапката раководи јавниот обвинител“ (чл. 283 ЗКП), не значи дека тој активно или самостојно ќе ги води сите постапки уште во оваа рана фаза на постапката. Напротив, откривањето на кривичните дела е специјалност на полицијата и други државни органи со посебни овластувања, па така е реално да се очекува дека во оваа фаза јавниот

обвинител ќе треба да биде запознаен и да ги следи извидите во смисла на некаков надзор повеќе отколку со активно вклучување.

Така, сега во врска со првата фаза на предистражната постапка се можни повеќе опции:

1. полицијата односно правосудната (криминалистичката) полиција секогаш ги презема итните и неодложни дејствија во врска со пронаоѓање на сторителот и спречување на негово бегство и обезбедување на трагите и доказите, по што без одлагање го информира јавниот обвинител;
2. Правосудната полиција (натаму ќе ја оловуваме само со – полицијата) презема и оперативни и други мерки (криминалистичко разузнавање и сл.) со цел определени сомневања и информации да ги провери со цел тие да се разјаснат најмалку до степен на основи на сомневање пред да го информира надлежниот јавен обвинител;
3. Полицијата по информирањето на јавниот обвинител продолжува самостојно да ја води предистражната постапка (извидите) по стандардни процедури (што би било правило за полесните кривични дела, а за други по договор со јавниот обвинител) и „финишира“ со кривична пријава кога верува дека собрала докази што достигнуаат до основано сомневање дека определено лице сторило кривично дело;
4. Полицијата по информирањето ја води предистражната постапка (извидите) под надзор на јавниот обвинител, што значи дека го информира за сите позначајни работи во истрагата и од него по правило добива општи насоки, а понекогаш и конкретни. Мерки и активности во смисла на собирање информации по сомневање за кривично дело јавниот обвинител може да побара и по сопствена иницијатива врз основ на сознанија/сомневања до кои дошол самиот;
5. По добивањето на информација од полицијата (или на сопствена иницијатива) јавниот обвинител непосредно ја води предистражната постапка за потешките и посложените кривични дела, што по правило го прави во соработка со припадниците/единиците на правосудната полиција во МВР и ФП; и
6. Во определени случаи јавниот обвинител предистражната постапка може да ја спроведе самостојно (со својот тим инспектори и соработници од истражниот центар на јавното обвинителство), особено кога е потребна определена тајност/конспиративност, ако постапката се води против полициски или царински службеници, функционери и сл.

Од овде се гледа дека ЗКП препознава повеќе степени на сомневање односно веројатност дека е сторено кривично дело кои се услов постапката да прогресира од една фаза во друга (повисока фаза):

1. (Обично/непроверено **сомневање** – ЗКП вели „**сознание**“ (чл. 276 ст. 1 ЗКП) потребно полицијата да може да ги презема мерките предвидени со чл. 276 до 279 од новиот ЗКП;
2. **Основи на сомневање**, дефинирано во чл. ЗКП како: -потребно за преземање на некои од полициските овластувања со кои се засега во слободата на осомничениот и други лица, како сопирање, легитимирање, прегледи (276 ст. 2 т.2 ЗКП), претреси, привремено одземање на предмети (чл. 286 ЗКП), лишување од слобода (чл. 158 ст. 3 ЗКП), посебни истражни мерки (чл. 253 ЗКП) и сл. и
3. **Основано сомневање**, како услов за поведување формална истражна постапка спрема определено лице (чл. 291 ЗКП, гаранција (чл. 150 ЗКП), притвор (чл. 165 ЗКП) и сл.

Споредено со **основите на сомневање**, како основ за поведување предистражна постапка, основаното сомневање во законот (член 21 став 1 т. 15) е дефинирано како повисок степен на сомневање. Имено, основите на сомневање се дефинирани како сознанија кои врз основа на криминалистичкото знаење и искуство можат да се оценат како доказ дека е сторено кривично дело, додека пак **основаното сомнение е повисок степен на сомневање кој е заснован врз прибавените докази кои упатуваат на заклучок дека определено лице сторило кривично дело.**

Старешини на правосудната полиција и лица за контакт. За известување, договарање и соработка во полицијата одговорни се: Директорот на полицијата, неговите заменици, началници на полициски станици, раководителите на криминалистичката полиција, граничната полиција и финансиската полиција, како и старешините/раководните лица на одделот за истраги во Царинската управа.

Во текот на полициските извиди и подоцна за време на истражната постапка, која ја наредил јавниот обвинител, овие лица можат да одредат полициски службеници кои се задолжени за известување и заедничка работа на јавниот обвинител. Јавниот обвинител може да побара/наложи на случајот да работи и конкретно лице или стручен профил за конкретен случај, старешините на правосудната полиција се должни во рамките на расположливите кадровски и технички капацитети/можности, да им излезат во пресрет на ваквите барања.

Во јавните обвинителства за спроведување на соработката задолжени се јавните обвинители, но во поголемите јавни обвинителства за контактите и соработката со полицијата може да се определат еден или повеќе обвинители (водител на оддел и сл.). Во текот на извидите и истражната постапка за непосредна соработка и надзор задолжен е јавниот обвинител што го води случајот.

Овластувања и обврски на полицијата. Ако полицијата примила кривична пријава за кривично дело по кое се гони по службена должност или предлог за гонење, должна е да ги достави *без одлагање* и во редовно работно време на надлежниот јавен обвинител. Ако се работи за пријава за посебно тешко или сложено казнено дело (ЗКП определува дела со пропишана казна

затвор најмалку 4 години), во тој случај треба усно (се подразбираат различни средства за комуникација) да го извести *веднаш* надлежниот јавен обвинител.

ЗКП сега предвидува право и должност на полицијата да презема полициски овластувања предвидени во ЗКП (чл. 276 до 281) и во други закони (ЗП, ЗВР, ЗФП, и ЗЦУ) при постоење на **сознание** дека се работи за кривично дело. Се работи за обично или непроверено *сомнение* кое дури по определени проверки и активности за кои е надлежна и овластена полицијата и другите државни органи со полициски/истражни овластувања за откривање и пријавување кривични дела ќе созрее до основ на сомневање (што е услов за преземање на некои дејствија со кои се тангираат слободите или приватноста на конкретни лица (на пример сопирање, преглед и легитимирање на лица, патници и багаж од чл. 276 ст. 2 т. 2 ЗКП). Ако некоја единица на правосудната полиција по дознавањето за стореното кривично дело започнала со полициските извиди, таа е должна без одлагање да го извести за тоа јавниот обвинител. Се претпоставува дека известувањето на надлежниот јавен обвинител мора да биде брзо (без одлагање), но брзината ќе варира од случај до случај, зависно од тоа дали (и колку) е потребно полицијата самата да ги провери првичните сознанија, дали навистина постои некаков основ на сомнение дека се работи за кривично дело кое се гони по службена должност. Во таа смисла, полицијата ќе го извести јавниот обвинител за спроведувањето на извидите истиот или наредниот ден, на почетокот на работното време -кога се работи за лесни кривични дела, а ако се работи за тешки кривични дела, во тој случај го известува веднаш.

Полицијата е должна веднаш да го извести јавниот обвинител и за лишувањето од слобода или задржувањето на осомничениот за сторено кривично дело.

ЗКП преферира известувањето да се направи во пишана форма, а само во случаи на итност - известувањето се прави усно (непосредно или со телекомуникациско средство). Доколку во тешки и сложени предмети постои опасност од одлагање, поради преземање определени истражни дејствија, тогаш потребно е да се извести јавниот обвинител веднаш, по пат на телекомуникациско средство. Во случај ако јавниот обвинител не побара веднаш пишано образложение, тогаш тоа ќе му се достави во текот на редовно работно време (чл. 282 од ЗКП вели „без одлагање“).

Доколку јавниот обвинител побара веднаш да биде известен за мерката која е преземена по негова наредба од страна на полицијата, полицијата е должна веднаш да го извести јавниот обвинител кој барал известување. Во случај тој да не е достапен, полицијата ќе го извести неговиот претпоставен или дежурниот јавен обвинител, за што се составува *службена белешка*.

Доколку јавниот обвинител не побарал да биде известен од страна на полицијата, полицијата ако одлучи дека е потребно известување, за со цел добивање понатамошни инструкции за истрагата, ќе го извести истиот или следниот работен ден за спроведената мерка, по пат на телекомуникациско средство или по пошта. Полицијата секогаш заедно со известувањето на јавниот обвинител ќе му достави и *записник* за спроведените мерки.

Полицијата секогаш навреме треба да го извести јавниот обвинител за потреба за добивање на налог за претрес од страна на судијата за претходната постапка. Заедно со тоа известување полицијата секогаш е должна да достави податоци кои укажуваат дека претресот е неопходен за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело или предмети и траги релевантни за кривичната постапка, за кои се претпоставува дека се наоѓаат на тој одреден простор или кај определено лице.

При привременото одземање на предмети, полицијата ако оцени дека е потребно, ќе го извести јавниот обвинител надвор од неговото работно време или неговиот заменик.

Повикување на граѓани (информативни разговори)

Заради расветлување на кривичното дело и фаќање на сторителот односно заради успешно водење на кривичната постапка, полицијата има овластување да повикува граѓани со цел за собирање на потребни известувања. Повикувањето се врши преку писмена покана каде што е наведено име и презиме на лицето кое се повикува, назив, место и адреса на седиштето на организационата единица на Полицијата каде што се повикува лицето, причините за повикувањето (не е доволно да се наведе „службен разговор“!), местото и времето на повикувањето, како и поука за правото на бранител во полициската постапка, како и последиците доколку не се јави на поканата. Полицискиот службеник е овластен да повика лице и усно, при што е должен да му ги соопшти причините за повикувањето, а со согласност на лицето може да го превезе до службените простории. Исто така, законот според чл. 45 од ЗП дозволува лице може да се повика и преку средствата за јавно информирање кога е тоа неопходно потребно заради опасност од одлагање, безбедност на постапувањето или кога поканата се упатува на поголем број лица. Ако лицето кое е уредно повикано со покана која содржи предупредување за присилно доведување во случај на недоаѓање на лицето и своето недоаѓање не го оправда, повиканото лице ќе се донесе со судска наредба (чл. 43 ст.3). Лицето кое пак ќе се јави на поканата доброволно или на друг присилен начин ќе биде донесено на информативен разговор а притоа одбива да даде било какво известување, не смее да се повикува на повторно.

Нашето законодавство не прави јасна разлика помеѓу повикувањето на граѓаните како претпоставени (можни) сведоци или како осомничени. Иако согласно законот полицијата граѓаните не може да ги сослушува во својство на обвинет, сведок или вештак, тоа не значи дека тие имаат исти права и обврски уште во оваа рана фаза на постапката. Имено, ЗКП само сака да каже дека овие не се сослушуваат во формално својство, а нивните изјави нема да се користат како доказ во постапката. Имено, во новиот ЗКП (2010г.) правосудната полиција повиканиот граѓанин не може да го испитува во својство на обвинет, сведок или вештак, освен во случај кога правосудната полиција ќе оцени дека повиканиот граѓанин може да се јави во својство на осомничен веднаш го известува јавниот обвинител (чл. 279 ст.7 и 8 новиот ЗКП).

Посебна категорија која во последно време предизвикува особено внимание е постапувањето со загрозените сведоци, како лица кои имаат контакт со полицијата, а кои допрва ќе се стекнат со статус на заштитени сведоци, било да влезат во програмата за заштита на сведоци,³ или врз нив да се применат посебни методи на испитување на сведоците.⁴ Во практиката може да се

³ Законот за заштита на сведоци (Сл. Весник на РМ бр. 38/05 и 58/05) ги уредува постапката и условите за давање заштита и помош на сведоците, се дефинираат мерките за вонпроцесна заштита (чување на тајност на идентитетот; обезбедување на лична заштита; промена на живеалиштето, односно престојувалиштето, и промена на идентитетот.

⁴ Посебниот начин на сослушување може да се состои од прикривање на идентитетот и изгледот или од прикривање на личните податоци на сведокот и негово сослушување под псевдоним.

постават повеќе прашања во однос на држењето *incommunicado* (без контакт со семејството и бранителот) во времето помеѓу апсењето или испитувањето на сведокот или соработникот на правдата и доделувањето статус на заштитен сведок.

Посебно треба да се нагласи дека лицето повикано на разговор не може да се задржи 4 часа! Ова ограничување во никој случај не значи дека полицијата има право граѓаните да ги задржи за овој временски период, туку да оневозможи ситуации кои се случуваа во практиката, осомничените фактички да бидат лишени од слобода под изговор/привид за „разговор“.

Права и обврски на јавниот обвинител во текот на извидите. Ако јавниот обвинител по приемот на кривична пријава од трето лице или друг државен орган или по спроведената сопствена (пред)истрага, оцени дека се работи за предмет кој би бил од интерес на полицијата, тој е должен да ја извести за тоа, освен ако тоа не е во интерес на истрагата (на пример ако е потребана особена „конспиративност“ на истрагата или ако се истражува случај во кој е вмешана полицијата односно полициски службеник и сл.).

По приемот на известување од страна на полицијата за откриено лесно кривично дело или спроведени извиди во врска со (по)лесно кривично дело, јавниот обвинител може да го извести надлежниот полициски орган дека ќе го преземе водењето или надзорот над спроведувањето на извидите. Заедно со известувањето за преземање на извидите односно истрагата, јавниот обвинител може да наведе истражен план за преземање на конкретни мерки или работи, за кои смета дека е потребно да се изведат, или пак може да даде насоки за тоа во кој правец полицијата треба да ги води извидите.

Додека не добие никаква повратна информација или насока од страна на јавниот обвинител, полицијата ќе продолжи со преземањето на неопходните мерки и активности кои не трпат одлагање а се во согласност со овластувањата на полицијата од ЗКП и ЗП. Кога ќе прими известување дека е сторено тешко кривично дело или известување дека се работи за исклучиво тежок предмет, јавниот обвинител е должен веднаш да донесе одлука дали ќе го преземе (1) *надзорот* над спроведување на постапката или пак можеби (2) самиот непосредно ќе го преземе *раководењето* на извидите и за својата одлука ќе ја извести полицијата. Доколку смета дека е потребен негово вклучување во предистражната постапка, јавниот обвинител може веднаш да побара известување во врска со состојбата на предметот и по потреба да спроведе дејствија или мерки за смета дека се потребни. Тогаш кога јавниот обвинител ќе оцени дека самиот сака непосредно да ја води постапката, ќе го запише известувањето во уписникот на кривични пријави и за тоа ќе ја извести полицијата (од тој момент односите помеѓу полицијата и јавниот обвинител продолжуваат исто како да е поднесена кривична пријава, што значи дека целата иницијатива е премината врз јавниот обвинител, што подразбира и преземање на мерки од полицијата кои од неа ги бара јавниот обвинител како и досега. Со тоа постапката преминува во фаза на т.н. *претходно прибирање известувања* од јавниот обвинител. Ако јавниот обвинител во оваа фаза постапува по добиено известување од страна на полицијата, тој е должен во склоп на договорена практика/соработка да ја извести полицијата за преземените дејствија во врска со казненото дело. Надлежниот јавен обвинител и надлежниот старешина на правосудната полиција може да се договорат за начинот на известување и истражување, притоа водејќи сметка за потребата за преземање на поединечни дејства и мерки.

Тајност на постапката и известување на јавноста. Во врска со давањето на соопштенија во врска со кривичното дело или за преземени (пред)истражни дејствија и мерки, со цел за информирање на граѓаните, јавниот обвинител и полицијата се должни да ја почитуваат презумпцијата на невиност и интересите на истрагата/постапката, како и за заштита на класифицираните и личните податоци. Сите дејствија преземени во предистражната постапка од страна на јавниот обвинител или полицијата се сметаат за тајна (чл. 289 ЗКП).

Со оглед на тоа што со постапката раководи јавниот обвинител, пред известување на јавноста во врска со сите значајни предмети односно дејствија на истражување за тешки кривични дела, полицијата е должна да го известува надлежниот јавен обвинител и од него да побара мислење. Доколку јавниот обвинител смета дека таа информација целосно или делумно не треба јавно да се соопшти, тогаш полицијата треба да постапи во согласност со мислењето на јавниот обвинител.

Соработка. Јавното обвинителство и полицијата соработуваат согласно правните прописи и меѓусебните протоколи за соработка. Кога полицијата спроведува полициски извиди врз основа на овластувањата од ЗКП и Законот за полиција односно Законот за финансиската полиција и овластувања и нивните подзаконски правни акти, јавниот обвинител на барање на полицијата може да го преземе надзорот на кривичната постапка, односно да закажи советодавен состанок поради вклучување на други државни тела.

Постапка по дадено или примено соопштение. Полицискиот службеник, кој го известил јавниот обвинител за откриено сторено кривично дело ќе состави во врска со тоа службена белешка, ако тоа известување кое го дал на јавниот обвинител не било во пишана форма. Јавниот обвинител, исто така, е должен по известувањето да состави службена белешка, ако тоа известување не било дадено во писмена форма. Во белешката, треба да се наведе на кратко содржината на известувањето, односно дали е договорено полицијата да продолжи со предистражната постапка или (пред)истражната постапка ќе ја преземе јавниот обвинител.

Ако полицијата прими кривична пријава од оштетениот или друго физичко или правно лице, должна е без одложување, во редовно работно време да ја достави до надлежниот јавен обвинител, со известување дали нешто презела односно дали самата започнала истражна постапка врз основа на член од ЗКП и одредбите од Закон за полиција. Имено, полицијата е должна без одлагање да ги преземе сите мерки за пронаоѓање на сторителот и спречување на негово бегство и обезбедување на трагите и другите докази за стореното кривично дело што не трпат одлагање.

Во случај кога полицијата заедно со доставеното известување или кривичната пријава го известила јавниот обвинител во врска со текот на предистражната постапка (полициските извиди), јавниот обвинител може да ја известува полицијата дека го превзема надзорот над истражната постапка и во тој случај ќе им даде на полицијата налог за спроведување поединечни истражни дејствија или мерки или да им даде само насоки во рамките на стандардните процедури.

Ако јавниот обвинител дополнително одлучи дека самиот ќе го преземе водењето на предистражната постапка или ќе го надгледува спроведувањето на истражната постапка, должен е да ја известува полицијата.

Координација. Се подразбира дека помеѓу државните органи кои учествуваат во предистражната постапка мора да постои координација и соработка. Координацијата и договарањето на дејствијата помеѓу правосудната полиција во МВР односно ФП и ЦУ и јавниот обвинител во постапувањето се одвива: непосредно, по пишан пат, телефон или друго средство за телекомуникација. Јавниот обвинител ќе му достави на полицијата листа со дежурни јавни обвинители, односно заменици кои полицијата може да ги консултира надвор од работното време. Ако „договорот“ за постапувањето по предметот е склучен непосредно или преку телефон или друго телекомуникациско средство, кое не остава пишан запис, јавниот обвинител и полицискиот службеник во врска со тоа ќе состават службена белешка. Полицискиот службеник кој работи на предметот, должен е на барање на јавниот обвинител, да му ги соопшти сите детали и податоци од предистражната постапка и да го извести за спроведувањето на наложените мерки и дејствија. За ова полицискиот службеник и јавниот обвинител треба да состават службена белешка, ако разговорот се одвивал непосредно или по пат на телекомуникациски средства.

Консултации во врска со правни и фактички прашања. Во предметите на лесни кривични дела, во кои не примила казнена пријава од оштетениот, по известување на јавниот обвинител, полицијата продолжува со спроведување на извидите и самостојно одлучува по завршувањето на истрагата за содржината и времето на поднесок на казнената пријава. Во текот на извидите (предистражната постапка), правосудната полиција може да побара **мислење** од јавниот обвинител, ако тоа е потребно поради некои спорни фактички или правни прашања. Пред давањето на мислењето јавниот обвинител може од полицијата да побара извештај за состојбата на истрагата/извидите. Јавниот обвинител е должен да даде свое мислење на полицијата без одложување.

Поголема важност има соработка помеѓу полицијата и јавното обвинителство во истражувањето во тешки и сложени предмети. Ако јавниот обвинител, по приемот на известувањето од полицијата за сторено тешко кривично дело или откривање на сторителот на тешкото кривично дело (или доколку се работи за сложен предмет), повратно ја известил полицијата дека одлучил да ја надгледува предистражната постапка (извидите), во тој случај полицијата ќе ги преземе без налог сите они работи кај кои постои опасност да се одложат. Во врска со сите други работи ќе постапува според наредбата на јавниот обвинител.

Ако јавниот обвинител по приемот на известувањето од полицијата за сторено кривично дело или откривање на сторител на кривично дело, а особено ако се работи за сложен предмет изјавил дека спроведувањето на предистражната постапка го препушта на полицијата, полицијата може да побара **состанок** за запознавање со јавниот обвинител за предметот и да се договорот за понатамошни постапувања.

Ако јавниот обвинител наредил или предложил на полицијата да биде спроведена некоја конкретна мерка или дејствие, во тој случај полицијата на време ќе го извести за местото и времето на спроведување на таа мерка или дејствие. Во случај на опасност од одложување на мерката или дејствието или спреченост на известување до јавниот обвинител, полицијата во тој случај ќе го извести неговиот претпоставен или дежурниот јавен обвинител. Доколку

побара, јавниот обвинител може да присуствува на спроведувањето на таа мерка или дејствие.

Советодавни состаноци. Јавниот обвинител може кога тоа ќе го оцени потребно да закаже советодавен состанок во врска со спроведување на предистражна постапка која ја наложил на полицијата. Ако полицијата во текот на предистражната постапка побара советодавен состанок, во тој случај јавниот обвинител е должен да закаже таков состанок без одложување во примерен рок во кој ќе се дозволи на полицијата да го подготви предметот.

Во случаи кога е потребно спроведување на операции од поголем обем преку старешините на Правосудната полиција јавниот обвинител ќе може да ангажира и специјални тимови од полицискиот состав врз основа на претходно подготвен план за постапување кој ќе биде одобрен од страна на старешините во правосудната полиција и јавниот обвинител. Планот е потребно да содржи прецизни податоци за локациите каде ќе се изведува операцијата, одговорни полициски службеници за спроведување на операцијата, број на полициски службеници кои ќе бидат ангажирани, профил на полициски службеници кои ќе бидат ангажирани, материјални и технички средства кои ќе бидат користени, анализа на ризиците кои може да произлезат во текот на операцијата и слично. На ваков начин јавното обвинителство ќе биде контролен механизам за што помалку да се прекршуваат човековите права од страна на полицијата.⁵

Постапување во предмети во кои е потребно учество и на други државни органи. Во сите случаи, каде што полицијата ќе оцени дека за спроведување на постапката е потребно да се приклучат други државни органи, ќе го извести за тоа Јавното обвинителство. Јавниот обвинител може по сопствена иницијатива или на предлог на полицијата, да закаже советодавен (координативен) состанок, поради договарање на начинот на кои ќе бидат вклучени други државни органи во спроведувањето на постапката. На тој состанок се одредуваат начините на соработка, размена на информации и се дефинира заедничкото дејствување на јавното обвинителство, полицијата и другите државни органи во спроведувањето на истрагата. На првиот состанок, по запознавањето со предметот и договорот за понатамошно постапување, ќе се договорот личности за контакт, време и начин на известување, време и место на следниот состанок, а по потреба ќе се одлучува и за вклучување на други тела во работата на предметот. На состанокот се одредува, кој ќе состави забелешка за текот на состанокот и постигнатите заклучоци. Јавниот обвинител може сам или на предлог на полицијата или другиот државен орган, да одлучи дали полицијата или друг државен орган може да продолжи да работи одвоено на предметот, а за него потоа да поднесе и извештај.

ПОВОДИ ЗА ПОВЕДУВАЊЕ НА КРИВИЧНА ПОСТАПКА

Новиот ЗКП наведува дека јавниот обвинител и правосудната полиција за сторено кривично дело, дознават врз основа на непосредно забележување, по допрен глас или по доставена до нив кривична пријава. Со оваа одредба се нагвестува тимскиот начин на работа на полицијата и јавното обвинителство,

⁵А. Трајковска, Улогата на јавниот обвинител и правосудната полиција во согласност со предлозите во новиот ЗКП (Предности, негативности и можни решенија), Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр.2, 2009, стр.157.

кои заедно се најодговорни за кривичните истраги, наместо досегашниот пристап во кој полицијата начелно самата ги завршуваше полициските истраги и со формална кривична пријава случајот му го предаваше на обвинителството како на зсебна инстанца.

Изворите врз основа на кој јавниот обвинител или правосудната полиција дознават за сторено кривично дело за кое се гони по службена должност се нарекуват поводи за поведување на кривична постапка.

Јавниот обвинител како државен орган, но и како граѓанин во средината во која живее има објективна можност и самиот непосредно да забележи дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност. **Гласот** (fama), како повод за поведување на кривична постапка постои кога во определен круг се зборува дека е сторено кривично дело, а особено кога средствата за јавно информирање, пишуваат или објавуваат вакви вести. **Ноторноста** (notus), значи општопознат факт кој укажува на постоење на казниво дело.

Во случаите на **непосредно забележување** на јавниот обвинител, глас или ноторност, обвинителот не чека да биде поднесена кривична пријава туку согласно принципот на официјалност на кривичната постапка е должен да ги преземе сите мерки и дејствија за откривање на кривичното дело и неговиот сторител.

Како и според досегашното законско решение, ЗКП пропишува должност за државните органи, јавни претпријатија и установи (ваква обврска повеќе не постои и за правните лица, затоа што во суштина и наведените се правни лица) да ги пријават кривичните дела за кој се гони по службена должност за кој се известени или за нив дознале на друг начин.

При пријавувањето наведените според процесно правната должност, при пријавувањето треба да ги наведат доказите кој што им се познати, а постои и должност за преземање од нивна страна на мерки за зачувување на трагите од кривичното дело и предметите, употребени или кој настанале со неговото извршување.

Освен наведената процесна должност за пријавување на кривични дела, постои и материјално правна должност, односно согласно чл. 364 од КЗ, пропишана е инкриминација Непријавување кривично дело или сторител. Според законското битие, сторители може да бидат службени лица за непријавување на определени кривични дела, според висината на пропишаната казна или секој граѓанин, но само за таксативно наведени кривични дела.

НАЧИНИ НА ПОДНЕСУВАЊЕ НА КРИВИЧНА ПРИЈАВА

Поранешното решение, пропишуваше само писмено или усмено поднесување на кривична пријава до надлежниот јавен обвинител. Со новото решение кривичната пријава може да се поднесе и по електронски пат или со употреба на други технички средства и начини. Во иднина се очекува целосна компјутеризација на јавното обвинителство, па новопропишаните начини на поднесување на кривични пријави, секако дека ќе најдат примена во практиката.

Кога пријавата се поднесува преку **електронски уред**, потребно е да се обезбеди електронски запис, но јавниот обвинител составува и посебна службена белешка. Практично службените белешки ќе бидат евидентирани, како примена кривична пријава во соодветниот уписник, а во списите на предметот ќе се наоѓа електронскиот запис за примената кривична пријава.

Како еден од можните начини на поднесување на кривичната пријава е и **усмениот**. Тој пак, може да биде непосреден, преку самиот пријавител до јавниот обвинител или по телефон. Кај ваквиот начин на поднесување на кривични пријави, надлежниот јавен обвинител е должен пријавителите да ги предупреди за правните последици од лажно пријавување (дека претставува кривично дело). За сите усни пријави, јавниот обвинител е должен да состави записник. Ваквиот записник, ќе биде заведен во уписникот, како кривична пријава. Ако кривичната пријава е поднесена преку **телефон**, јавниот обвинител е должен да состави службена белешка, која се заведува во уписникот во својство на кривична пријава.

Ако кривичната пријава е поднесена до ненадлежен јавен обвинител, до полиција или судот, тие ќе ја примат истата и ќе ја достават на надлежниот јавен обвинител.

2. ПРИБИРАЊЕ ПОТРЕБНИ ИЗВЕСТУВАЊА (НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ)

-Информирање на јавниот обвинител

На јавниот обвинител му е дадена раководна улога во текот на предистражната постапка. За да може истиот активно да се вклучи во соодветниот кривично правен настан, мора да биде известен за истиот.

Од наведените причини, пропишана е обврска на полицијата, за сите доставени до нив кривични пријави или добиени сознанија за кривични дела за кој гонењето се презема по службен должност, без одлагање (веднаш) да го известат по писмен пат јавниот обвинител.

Кога се работи за кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку 4 години или постојат причини за итност (ги цени полицијата), известувањето се дава веднаш усмено, на кое мора да следи и писмено известување.

Оваа законска обврска, може да биде и погрешно протолкувана во практиката, во смисла, дека за секоја пријава и информација, без направени било какви првични проверки, од страна на полицијата, веднаш, со оглед на законската обврска (без одлагање) да се известува јавниот обвинител. Од друга страна, со оглед на фактот што јавниот обвинител раководи со предистражната постапка, оваа законска обврска би можела да се толкува во насока, полицијата по направеното известување, да чека од обвинителот, наредби и инструкции, што понатаму треба да прави.

Известувањето треба да е без одлагање, но за определни пријави, кој не се базират на никакви индикации и факти, или се работи за полесен вид на криминалитет, несомнено полицијата дека треба да направи првични проверки и да собере основни информации во прилог на основите на сомневање, а потоа да го известат јавниот обвинител. Но, ако се работи за сериозни облици на криминалитет или настани кој побудуваат посебен интерес на јавноста, известувањето би требало веднаш да следи до јавниот обвинител.

Интенцијата на пропишувањето на ваквата обврска за полицијата, беше во насока на елиминирање на било какви можности за одолговлекување на постапката пред полиција. Особено кога се работи за одредени кривично правни настани, за сериозни облици на криминалитет или во кој би можело да бидат инволвирани вработени во полицијата или други лица кој завземат определени службени и високи општествени позиции.

За да не дојде до вакви погрешни толкувања на законската обврска, за која зборуваме предходно, во член 283, посебно е нагласено дека, правосудната полиција продолжува со извидите и тогаш кога нема посебни наредни и насоки од јавниот обвинител.

Значи, полицијата не мора да чека посебни наредби од јавниот обвинител, туку да ги превземе сите дејствија во смисла на чл.276, 277, 279, во насока на откривање на сторителот на делото и обезбедување на траги и предмети кој можат да послужат као докази, како и да ги собере сите информации кој би можеле да бидат од корист за водење на постапката.

Ваквите писмени известувања во јавното обвинителство, би биле евидентирани по посебни уписници, со што му се овозможува на јавниот обвинител, да пројави интерес за секој пријавен случај, до полиција, во која фаза се наоѓа, а на тој начин и непосредно да издава наредби и инструкции на полицијата, во насока на прибирање на докази и информации за конкретниот пријавен кривично правен настан.

Истражни центри на јавното обвинителство

Заради остварување на функцијата на откривање и гонење во новите услови, новиот македонски концепт предвидува за подрачјето на едно или повеќе јавни обвинителства да се формираат т.н. *истражни центри на јавното обвинителство*. Новиот ЗКП предвидува истражните центри на јавното обвинителство да се формираат со одлука на Јавниот обвинител на Република Македонија. Работите во истражниот центар ги вршат инспектори припадници на правосудната полиција, кои се избираат за вршење работи на определено време, по пат на објавен внатрешен оглас.

Инспекторите на крим-полицијата кои преминале во истражниот центар се на располагање на надлежниот јавен обвинител, работат под негова контрола и надзор, ги извршуваат наредбите на јавниот обвинител, работат согласно неговите насоки и упатства и за својата работа му одговараат нему (чл.51 НЗКП). Затоа НЗКП сака да обезбеди дека за времето додека работат во истражниот центар тие неможе да бидат распоредени на друго работно место во државните органи од каде што доаѓаат или да бидат отстранети да работат од предметниот случај, без изречно одобрение на јавниот обвинител(чл. 45 и 50 НЗКП).

Ова треба да гарантира определена стабилност и специјализација на припадниците на правосудната полиција кои со тоа стануваат дел од тимот на јавното обвинителство. Таа стабилност заедно со неможноста припадниците на правосудната полиција во истражните центри да се прераспределуваат на други задачи во МВР и други инструменти (влијание врз кариерата и дисциплинската одговорност на инспекторите на правосудната полиција и др.) треба да обезбеди определен степен на самостојност во однос на претпоставените во МВР и некаква поголема лојалност кон обвинителството.

Правосудната полиција во истражните центри првенствено ќе делува во фазата на претходно прибирање известувања, повеќе отколку во истражната постапка, каде дејствијата ги презема непосредно јавното обвинителство, иако правосудната полиција може да му помага. Ова не значи дека правосудната полиција во истражните центри не може да работи и во фазата на откривање и пријавување во случаи кога обвинителството самото ќе дознае за сомневања дека е сторено кривично дело (непосредно забележување, глас, ноторност и сл.).

Предходно прибирање на известувања

Од добиената кривична пријава во јавното обвинителство и приложените докази кон неа или добиеното известување од полицијата (чл. 282 од ЗКП), може јавниот обвинител да не може да одлучи по пријавата.

Поради ова, јавниот обвинител може да бара дополнителни докази, информации, известувања и податоци. Ова, јавниот обвинител може да го стори самиот, лично или преку вработените во истражните центри на јавното обвинителство, полицијата или други надлежни органи за откривање на кривични дела.

Според досегашното решение, јавниот обвинител до надлежните органи пишување барање са собирање на потребни известувањ (чл. 152 од поранешниот ЗКП).

Во практиката, бараните податоци и известувања, не секогаш навремено му се доставуваа на јавниот обвинител, со што се одолговлекуваше донесувањето на одлуката на јавниот обвинител по кривичната пријава. Но, со новото законско решение (чл. 275 од ЗКП) пропишан е рок за донесување на одлука на јавниот обвинител по кривичната пријава. Од овие причини на сите овие органи од кој јавниот обвинител бара вакви известувања, должни се во рок од 30 дена да постапат, не по барањата на јавниот обвинител, туку **по издадената наредба од страна на јавниот обвинител.**

Во наредбата јавниот обвинител може поблиску да ги определи дејствијата кој треба да се преземат. Исто така, тој може да побара од овие органи да присуствува при превземањето на овие дејствија.

Овој рок, во исклучителни случаи за тешки облици на криминалитет, организирани облици на криминал или кривични дела сторени од повеќе лица, по барање на правосудната полиција (секако и другите органи до кој се издадени вакви наредби), може да биде продолжен за уште 30 дена .

Јавниот обвинител може **самиот да собира** известувања потребни за одлучување по кривичната пријава. Притоа, тој може **да го повика поднеосителот на пријавата**, како и други лица чиј сознанија смета дека може да придонесат за оценка на веродостојноста на наводите во пријавата. Исто така, јавниот обвинител, може да **повикува сведоци** при што е должен да ги извести за својството во кое ги повикува. Кога јавниот обвинител повикува сведоци, должен е да ги применува одредбите за сослушување на сведок од чл 212 до 232 од ЗКП.

Меѓутоа, по однос на користењето на овие записниците за сослушување на сведоци од страна на јавниот обвинител, на главна расправа, треба да се имат во вид одредбата од чл. 388 ст 1 од ЗКП, дека сведокот треба лично да се испита на главната расправа и дека испитувањето не може да се замени со читање на записник од негово предходно дадена изјава.

Ваквите изјави единствено на главна расправа при непосреден распит на сведоците, може да се користат при вкрстено испитување или при побивање на изнесените наводи, поради оценка на веродостојноста на исказите дадени на главна расправа.

Оправдано, може да се постави и прашањето, што ако овој сведок, пред јавниот обвинител дал една изјава , а истата ја изменил на главната расправа. Во тек се измени на одредбите од КЗ, за битието на кривичното дело Давање на лажен исказ од чл. 367, со кое се казнува лажен исказ на сведок даден во кривична постапка.Согласно пак чл 19 од ЗКП, кривичната постапка започнува со издавање на наредба за спроведување на истражна постапка или со преземено

истражно дејствие пред издавање на ваква наредба. Ова значи, дека во новото битие на ова кривично дело, ќе бидат казниви и изјавите на сведокот дадени пред јавен обвинител не само во истражна, туку и во предистражна постапка.

Единствено ако неговиот исказ е даден на доказно рочиште, според условите и одредбите од чл. 312 до 319 од ЗКП., тој може со одлука на судот да се изведе со читање на главната расправа.

Одредбите за сослушување на сведок, кој се применуваат и во оваа постапка, предвидуваат согласно чл 225 од ЗКП, можност за визуелно тонско снимање, кој би можеле и во овој дел од постапката да се применат. Секако дека ова во практикаат јавниот обвинител би го применувал, во случаи каде изјавата на сведокот е од особена важност за докажување на предметното дело, во случаи на тешки облици на криминалитет, или ако постои реална опасност, за влијаниа и закани врз ваквите сведоци за што веќе би доше во примена одредбите од чл 226 до 232, за заштитени сведоци.

Јавниот обвинител може да го повика и осомничениот, при што е должен да ги примени одредбите за исказ на осомничен од чл. 205 до 211. Посебно би сакале да истакваме, дека и во оваа фаза од постапката, јавниот обвинител може да ја снима изјавата од испитувањето на осомничениот, за што се применуваат одредбите од чл. 207 од ЗКП.

По однос на користењето на овој исказ на главната расправа, важат одредбите од чл. 391 ст. 3 од ЗКП. Доколку обвинетиот не даде исказ или даде поинаков исказ за одделни факти и околности, јавниот обвинител може да побара да се прочита или репродуцира исказот на обвинетиот даден претходно во постапка согласно чл 207 од ЗКП.

Несомнено, дека јавниот обвинител би пристапил кон сослушување на осомничени и снимање на нивните искази, во случаите на посериозен криминалитет, кога би имале признание од осомничениот за стореното дело.

За сите прибавени известувања јавниот обвинител составува записници. По однос на записниците за испитување на сведоци и осомничени, тие треба да бидат во форма и да ги содржат сите поуки кои треба да се применуваат согласно одредбите за исказ на обвинет и распит на сведок. Во спротивно, тие не можат да се користат како доказ, под со закон пропишани услови, ниту да бидат предпочувани во текот на постапката.

Повиканите лица од страна на јавниот обвинител по негово барање, може со **одлука на суд присилно да се доведат**. Со оглед на фазата од постапката, иако изрично не е нагласено, се работи за одлука на судијата за претходна постапка.

Присилно може да се доведат само лицата, кои уредно се поканети, а не се јавиле на поканата или очигледно одбегнуваат да ја примат поканата, а нивното присуство според јавниот обвинител е неопходно за разјаснување на околностите. Присилното доведување на овие лица е само ако се работи за кривично дело **за кое е пропишана казна затвор повеќе од 5 години**.

Последниот услов може да предизвика дилеми. Ваквата можност би се однесувало само за кривичните дела за кој може да се изрече казна затвор повеќе од 5 год. Не би можела да се примени за кривично дело за кој е пропишана парична казна или казна затвор до три или пет години. (затоа можеби е поадекватно решение, за кои може да се изрече казна затвор од пет години и повисока.

Кога определено лице е во притвор, јавниот обвинител или ако тоа и го довери тој, полицијата може да собира известувања од ова лице само со одобрение од судот. Ова би значело дека во зависност во која фаза е постапката

(дали се работи за истрага или главен претрес) ваквата одлука ја донесува судијата за предходна постапка или судскиот совет.

Вториот став појаснува дека при прибирањето на известувањето од ова лице се применуваат одредбите од чл 210 од ЗКП. Со овој член се уредува прашањето за начинот на испитување на обвинетиот.

Со новиот ЗКП, **зајакнати се надлежностите на јавниот обвинител во предистражната постапка.** За непостапување по неговите барања, пропишани се и можности за парично казнување, од страна на судот, на субјектите, кои не одговориле на барањата на јавниот обвинител. Во некои правни системи, за ваквите случаи пропишани се и посебни кривични дела, кој вообичаено се наречени Попречување на правдата.

Јавниот обвинител во предистражна постапка, **може да бара привремено одземање на предмети, пари, хартии од вредност, предмети и документи кои можат да послужат како доказ, даночна и инспекциска контрола, потрага по имот стекнат со извршување на кривично дело или известувања во врска со невообичаени или сомнителни трансакции или остварени контакти во комуникацискиот сообраќај.**

Ваквите податоци јавниот обвинител може да ги бара од државните органи, единиците на локалната самоуправа, организации, правни и физички лица. Од сите овие субјекти јавниот обвинител може да бара податоци, известувања, документи, предмети, банкарски сметки и други списи кој му се потребни. Податоци потребни за постапката јавниот обвинител може да бара и од други правни лица и граѓани, ако смета дека истите располагаат со вакви податоци.

Како и субјектите од чл 284 од ЗКП и наведени субјекти во овој член, во практиката секогаш благовремено не одговараа на барањата на јавниот обвинител. Честопати од страна на даночните и другите инспекциски органи се добиваше одговор, дека тие работат по однапред утврден план, па не можат своите инспекциски активности да ги пренасочат по барање на јавниот обвинител на други субјекти. Од овие причини со новото законско решение, пропишан е максимален рок од 30 дена, во кој сите овие субјекти се должни на јавниот обвинител да му ги достават бараните податоци, известувања, документи банкарски сметки или списи.

Доколку овие субјекти не ги достават бараните податоци во овој рок, јавниот обвинител може **да побара судот, да изрече парична казна** во висина од денарска противвреност од 2500 до 5000 евра, на одговорното лице, односно службеното лице во овие органи.

Доколку овие органи не му ги достават бараните податоци, јавниот обвинител може и самиот да ги обезбеди овие податоци, или да изврши увид во бараните податоци, документи, банкарски сметки. Во ваков случај ги известува одговорните и службените лица, дека бидејќи тоа не му го доставиле, тој сам ги превзел дејствијата, како и да предложи нивно казнување од страна на судот.

Со оглед на фактот, што кога во практиката се бара определени податоци од банките, тие постојано се повикуваа на банкарска тајна, сега изрично е пропишано дека увидот во банкарските сметки од страна на јавниот обвинител и другите органи, кој ова го чинат по негово барање, на претставува повреда на банкарска тајна.

Доколку јавниот обвинител бара од операторите на јавни комуникации, податоци за остварени контакти во комуникацискиот сообраќај, тие се должни да му ги достават. Ако тоа не го сторат, јавниот обвинител, согласно ст. 4 на овој член, би можел да побара нивно парично казнување од страна на судот.

ОДЛУЧУВАЊЕ ПО КРИВИЧНАТА ПРИЈАВА

Членот 39 ст. 3 од Законот за јавно обвинителство, го обврзува јавниот обвинител во рок не подолг од 30 дена, од денот на приемот на кривичната пријава, да превземе дејствие за кое е овластен според закон. Ова значи дека тој мора во овој рок, да преземе активности во насока на решавање на пријавата (да поднесе барање за собирање потребни известувања, до правни лица, инспекциски органи МВР или самиот да собере докази или информации и сл.) или да донесе некоја од можните одлуки по кривична пријава.

Со оглед на фактот што со новото законско решение, нагласена е раководната улога на јавниот обвинител во текот на предходната постапка, имајќи во вид дека новата постапка е странечка, сега јавниот обвинител има законска обврска (чл.275 ст. 1 од ЗКП) во рок од 3 месеци од приемот на кривичната пријава да одлучи по истата.

Одлуки на јавниот обвинител по кривичната пријава се: решение за отфрлање, наредба за истрага или обвинителен предлог во скратена постапка (за кривични дела за кој е пропишана парична казан или затвор до 5 години (чл 468 од ЗКП).

Во насока на пропишување на процесни мерки, за поголема ефикасност на новата кривична постапка, пропишана е обврска за јавниот обвинител, ако во овој рок од 3 месеци, не одлучи по кривичната пријава, да го извести подносителот и повисокиот јавен обвинител. Пропишана е посебна обврска во известувањето до повисокиот јавен обвинител да се наведат и причините за ова. Со ваквото решение се создава процесна обврска за ажурирање на постапувањето на јавниот обвинител по кривичните пријави. Обврската за наведување на причините за недонесувањето на одлукта, до повисокиот јавен обвинител, кој по принципот на хиерархија ја следи и оценува неговата работа, е процесна сигурност, за зголемувањето на ажурноста во постапувањето на јавните обвинители по поднесените кривични пријави.

Одлуки на јавниот обвинител по поднесените кривични пријави

Една од можните законски варијанти за завршување на предистражната постапка, е со донесување на **решение за отфрлање на кривичната пријава**. Законските основи поради кој јавниот обвинител може да ја отфрли кривичната пријава се материјално правни и процесно правни.

Пријавеното дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност е **материјално правен основ** за отфрлање на кривичната пријава. Ваквиот основ би постоел кога во пријавеното дејствие, недостасува некој од законските обележја на предметното дело, но и во случај кога пријавеното дело постои, но за истото се гони по приватна тужба. За кривични дела за кој е пропишана парична казна или затвор до 3 години, кога се исполнети сите законски услови и се работи за дело од мало значање, согласно чл 8 од КЗ, исто така пријавата може да биде отфрлена.

Ако настапила застареност или делото е опфатено со амнестија или помилување, ако постојат други околности кој го исклучуваат гонењето (смрт на осомничениот, потребно е одобрени за гонење, или пријавеното лице ужива имунитет) **се процесноправни причини**.

Посебно треба да истакне дека јавниот обвинител не може да ја отфрли кривичната пријава, ако постојат некои основи, кои ја исклучуваат кривичната

одговорност на пријавениот (пресметливост, стварна или правна заблуда). Сите овие околности, како фактички прашања може да бидат утврдени само во постапка така што во ваков случај, јавниот обвинител ќе спроведе истрага, па врз основа на утврденото во истрагата, ако постои некој законски основ за исклучување на кривичната одговорност, истрагата ќе ја запре.

Ако не постои основано сомневање дека пријавениот го сторил кривичното дело е нова околност, за разлика од поранешната, ако не постојат основи на сомневање, дека пријавениот го сторил делото.

Со оглед на фактот што јавниот обвинител раководи со предистражната постапка, тој е должен сам или преку правосудната полиција во оваа фаза од постапката, да прибира информации и докази во прилог на основаноста на сомнението, за сторено дело, по што ќе спроведе истрага.

Ако во предистражната постапка, од доставеното во прилог на пријавата и направените дополнителни проверки од негова страна или преку, други органи нема основано сомнение, за сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, сосема разбирливо, поради тоа што тој не може да спроведе истрага, ќе ја отфрли кривичната пријава.

Едно од позначајните новини кој се пропишани во оваа фаза од постапката е **напуштање на институтот на супсидирена тужба**. Главен аргумент на постоењето на овој институт, беше контрола на решенијата на јавниот обвинител за отфрлање на кривичните пријави, од страна на оштетениот, кој можеше до судот да го продолжи кривичното гонење.

Според новиот концепт на ЗКП јавниот обвинител е субјектот кој ја води истражната постапка и одлучува за нејзино поведување. Од овие причини, неспорно е друг субјект да ја спроведува истражната постапка или да му издаде наредба на јавниот обвинител, кој веќе ја отфрлил кривичната пријава, да спроведе истражна постапка.

Контролата на решенијата за отфрлање на кривичната пријава, сега ќе се остварува со право на оштетениот, за поднесување жалба до повисокиот јавен обвинител. Доколку јавниот обвинител донесе решение за отфрлање на кривичната пријава, примерок од истото му доставува на оштетениот, со поука дека може во рок од 8 дена, да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител. Со ваквото законско решение, се задоволуваат меѓународните стандарди за првото на жалба против сите првостепени одлуки на државните органи. Од друга страна, во практиката, кога повисокиот јавен обвинител остварувајќи го своето право на надзор врз работата на пониските јавни обвинителста, ќе констатираше неправилно донесено решение за отфрлање на кривичната пријава, немаше никаква правна можност да ја отстрани оваа неправилност (незаконитост). Сега со новото законско решение, ќе може тоа да го стори.

Повисокиот јавен обвинител е должен во рок од 30 дена да одлучи по жалбата на оштетениот. Постапувајќи по истата, ако оцени дека жалбата е недозволена или ненавремена, за тоа ќе го извести оштетениот. Повисокиот обвинител со решение може да ја одбие жалбата на оштетениот и да го потврди решението за отфрлање или жалбата да ја уважи и да го задолжи понискиот обвинител постапката да ја продолжи. Продожувањето на постапката би значело, да се прибават дополнителни докази или податоци или да се спроведе истрага.

ОДЛОЖЕНО ГОНЕЊЕ

Во нашето казнено-процесно право прифатен е принципот на легалитет, според него јавниот обвинител е должен да го превзема и да го одржува кривичното гонење за кривични дела за кој гонењето се презема по службена должност, ако за тоа се исполнети предвидените законски услови, без оглед дали тој лично е уверен во целесообразноста и корисноста на кривичното гонење во поединечен случај.

Според принципот на опортунитет за започнување и подржување на кривичното гонење, не се важни само условите пропишани со законот, туку и целесообразноста на гонењето од гледна точка на државните интереси. Ваквата проценка секогаш мора да се врши во јавен интерес. Овој принцип на јавниот обвинител му дава едно широко овластување, но тоа никако не треба да биде сватено како самоволие на јавниот обвинител. При оценката на тој јавен интерес, јавниот обвинител се раководи од определени индивидуални околности и општествени интереси во конкретниот случај.

Како вакви особено се сметаат: малото значање на делото и отсутноста на штетните последици, надоместена штета причинета со стореното дело, несразмерност помеѓу трошоците на постапката и очекуваните ефекти од судењето, индивидуалните и семејните состојби на обвинетиот итн.

Во ЗКП од 1997 год. како новина се внесе решението за т.н. **ограничен опортунитет во строги законски рамки.**

За разлика од поранешното законско решение, кој изрично пропишувашевакава можност и за кривични дела за кој е пропишана парична казна, во новиот ЗКП, ова не е пропишана. Но, со оглед дека ваква можност се пропишува за кривични дела за кој е пропишана построга казна (затвор) дотолку повеќе, истиот може да се примени и за кривични дела за кој е пропишана парична казна.

Со новиот ЗКП, листата на обврските и упаствата кои може да му бидат дадени на осомничениот од страна на јавниот обвинител е проширена. Така, наместо досегашните 4, сега се пропишани 9 вакви обврски. Идентични решенија во поранашниот ЗКП и новиот се: надоместување на штета, плаќање на определен износ во корист на Буџетот или јавна или хуманитарна институција, исполнување на обврски во однос на издржувањето и кога се исполнети услови за ослободување поради компензација на штета определени во КЗ.

Нови вакви услови се: враќање на одземани предмети; подложување на третман за одвикнување на зависност; подложување на психосоцијална терапија заради отстранување на насилничко однесување; забрана за контактирање или посета на жртвите од казнено дело или трети лица, во период определен од јавниот обвинител, но не подолго од 6 месеци; определување на општо корисна работа во траење од 40 до 120 часа.

Рокот на одлагање, заради исполнување на обврските е 6 месеци, освен ако се работи за мерките од т. 5 и 6 (подложување на третман за одвикнување од зависност и подложување на психосоцијална терапија заради отстранување на насилничко однесување), кој во консултација на јавниот обвинител и соодветната специјализирана институција за лекување на зависност, овој рок не може да биде повеќе од 1 година.

Ако осомничениот во дадениот рок ги исполни дадените обврски или упаства на јавниот обвинител, тој ќе донесе решение за непреземање на кривично гонење. Ова значи дека, при применат на овој институт, јавниот обвинител треба да донесе две решенија - едно за одлагање на кривичното

гонење, а по исполнување - во дадениот рок - на некои од дадените упаства или услови, второ решение за непреземање на кривично гонење.

Во практиката имаше определена правна празнина кога осомничениот, го пречекоруваше рокот за исполнување на обврската или при нејзино делумно исполнување. Со новото законско решение, ако сторителот ги започнал но не ги довршил наметнатите обврски во определениот рок, јавниот обвинител поднесува предлог за поведување на скратена постапка (обвинителен предлог), при што се земаат во вид делот од веќе извршените обврски.

Слично на предходното законско решение, јавниот обвинител не е должен да преземе кривично гонење - односно ако веќе го започнал - може да се откаже од гонење ако се исполни неко и од пропишаните алтернативно дадени услови ако во КЗ е утвредено дека судот може сторителот да го ослободи од казна. Вакви можности се пропишани со членовите 43 за кривично дело сторено од небрежност кога последиците на делото така тешко го погаѓат сторителот така што изрекувањето на казна не одговара на целите на казнувањето. Ова особено се применува за сообраќајни несреќи во кој загинуваат блиски роднини на сторителот), и 43-а за кривични дела закој е пропишана парична казна или затвор до 3 год, а делото е сторено под особено олеснителни околности, а постои и согласот на оштетениот, ако сторителот ја надомести штетата, ја врати имотнат корист или на друг начин ќе го надомести или поправи штетните последици на кривичното дело. Како кумулативен услов е пропишано, ако со оглед на конкретните околности на случајот јавниот обвинител да оцени дека самата пресуда без санкција не е потребна .

Во практиката при применат на оваа законска можност, по правило секогаш се образлагаа само постоењето на законските можности за ослободување од казна, а не се наведуваа кои се тие конкретни околности од кој јавниот обвинител оценил дека, самата пресуда без санкција не е потребна, што претставува своевидна злоупотреба на овој институт.

Друга ваква можност е припишана за кривични дела за кој е пропишана парична казна или затвор до 3 години, а осомничениот поради вистинско каење (со чл. 262 од КЗ, ваква можност е пропишана за кривични дела против имотот, ако сторителот ја надоместил штетата или на друг начин ги отстранил штетните последици на делото, пред да дознае дека е откриен) го спречил настанувањето на штетните последици или ја надоместил сета штета.

Како кумулативен услов е ако јавниот обвинител со оглед на конкретните околности на случајот оцени дека кривичната санкција не е основана.

Како трета ваква можност е пропишана за осомничени членови на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, кој доброволно соработува пред или по откривањето или во текот на кривичната постапка. Ова решение е во духот на поуспешна борба против организираниот криминалитет, но како кумулативен услов е ваквата соработка на осомничениот и неговата изјава да се од суштинско значање за кривичната постапка. Оценката на изјавите на ваквите осомничени за најзиното суштествено значање за кривичната постапка, врши јавниот обвинител, во секој конкретен случај врз основа на конкретните факти.

Тајност и судска контрола

Сите активности и дејствија кој ги превземат надлежните органи во текот на предистражната постапка, се прават кога имаме само сознанија кој врз основа на

криминалистичкото знаење и искуство може да се оценат како доказ за сторено кривично дело - основи на сомневање.

Од друга страна, мора да се почитува и начелото на Пресумпција на невиност. Од овие причини, постои и наведената законска обврска, дека сите дејствија во предистражната постапка што ги превземат јавниот обвинител и полицијата, се сметаат за тајна.

Во текот на предистражната постапка, како што предходно беше наведено, се преземаат дејствија од јавното обвинителство, судската полиција и други органи за откривање, кога постојат основи на сомневање за сторено кривично дело.

Сите овие дејствија се преземаат во име на ефикасна борба против криминалитетот. Овие органи помалку или повеќе припаѓаат во извршниот дел на власта. Тие се должни тоа да го прават, внимателно водејќи сметка за слободите и правата на граѓаните, и во согласност и на начин како што е пропишано со овој закон.

Кога ги разгледуваме извидите кој може да ги направи полицијата (чл 276), повикување на грѓани од страна на правосудната полиција (чл. 279), овластување на јавниот обвинител да повикува лица (чл. 285), превземање на истражни дејствија пред започнувањето на истрагата (претрес, примена на посебни истражани мерки итн., несомнено дека со сите нив директно може да бидат загрозувани и повредени определени слободи и права на граѓаните.

Од овие причини, пропишана е контрола над законитоста на сите дејствија и мерки кој се превземат во предистражната постапка. Сосема разбирливо испитувањето на законитоста на превземаните дејствија е во надлежност на независната судска власт - судот.

Лицето кое смета дека со некој од преземаните дејствија е повредено некое негово право, може во рок од 8 дена да поднесе жалба до судијата за претходна постапка. Тој пак е должен со решение да одлучи за законитоста на преземените мерки.

Одлуката на судијата за предходна постапка, за законитоста на превземаните мерки, не го спречува лицето да поднесе кривична пријава доколку смета дека со дејствијата е сторено кривично дело.

Постапувајќи по жалбата на ова лице, судијата за претходна постапка донесува решение. Примерок од истото доставува до подносителот и јавниот обвинител.

Еден примерок од ова решение се доставува и до јавниот обвинител, за да тој согласно принципот на легалитет, може да преземе кривично гонење, ако оцени дека постои основано сомневање за сторено кривично дело, кое се гони по службена должност (се мисли на различни пречекорувања на службените овластувања, од лицата кој постапувале во предистражната постапка).

Против ова решение дозволена е жалба до советот (кој одлучува надвор од главен претрес), кој е должен да одлучи во рок од 3 дена.

Со оглед на фактот што дејствијата во предходна постапка ги превзема и јавниот обвинител, ваква жалба може да се поднесе до судијата на претходната постапка и против преземените дејствија од страна на јавниот обвинител.

**МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО НА ЛИЦА И
ЗА НЕПРЕЧЕНО ВОДЕЊЕ НА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА**

Почитувајќи го начелото на законитост и пропорционалност, во кривичната постапка, слободите и правата на обвинетиот и другите лица можат да бидат ограничени, само во мера која е нужна и под услови кои што ги предвидува Уставот на Република Македонија, Меѓународните договори, ратификувани во согласност со Уставот на РМ и одредбите на ЗКП.

За да може да се спроведе кривичната постапка потребно е да присуствуваат определени лица, учесници во кривичната постапка - обвинети, сведоци, вештаци и други лица, при што присуството редовно се постигнува со востановување на општата должност на граѓаните да се јавуваат на поканите на судот. Тие процесни должности содржат минимален степен на присила кој се сведува на психолошко поттикнување на определно доброволно однесување. Кога присуството на лица во текот на постапката се обезбедува со примена на одделни присилни мерки, истите во значителна мера ја ограничуваат личната слобода на граѓаните и поради тоа се применуваат исклучително само во случаите кога должноста на јавување на судот не е доволно исполнета.

Мерки кои можат да се превземат за обезбедување присуство на обвинетиот и непречено водење на кривичната постапка (чл.144 од ЗКП) се **покана, мерки на претпазливост, гаранција, лишување од слобода, задржување, краткотраен притвор, куќен притвор и притвор.**

Надлежниот орган при одлучувањето која од наведените мерки ќе ја примени секогаш ќе води сметка да не се применува потешката мерка ако истата цел може да се постигне со поблага мерка, при што по службена должност мерките ќе се укинат кога ќе престанат законските услови за определување на мерките, или ќе се заменат со друга мерка кога ќе настанат услови за тоа. Судот спрема обвинетиот истовремено може да определи повеќе мерки (чл.144 ст.1 од ЗКП), освен кога ќе ја определи мерката притвор.

ПРИВЕДУВАЊЕ (чл.157 од ЗКП)

Наредба за приведување на обвинетиот може да се издаде,

- ако постојат основи за притвор од чл.165 на ЗКП,
- ако е донесено решение за притвор
- ако уредно повиканиот обвинет не дојде, а својот изостанок не го оправда,
- или ако не можело да се изврши уредна достава на покана, а од околностите очигледно произлегува дека обвинетиот го одбегнува приемот на поканата.

Наредбата за приведување ја извршува полицијата и во истата мора покрај податоците во врска со личните генералии треба да содржи назив на кривичното дело, основот поради кој се наредува приведување, службен печат и потпис од судијата кој го наредува приведувањето.

Лицето на кое му е издадено извршувањето на наредбата, истата ја предава на обвинетиот, и го повикува доброволно да појде со него. Ако обвинетиот го одбие тоа, ќе биде присилно приведен, а по исклучок кога се очекува активен отпор, приведувањето ќе се изврши без претходно предавање на наредбата.

ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА (чл.158 од ЗКП)

Основи и постапки на лишување од слобода без налог на суд

Во чл.158 се предвидени две ситуации на лишување од слобода: лишување од слобода од страна на секого и лишување од слобода од страна на правосудната полиција.

Лицето затечено при извршување на кривичното дело за кое се гони по службена должност, може да го лиши од слобода секој, ако постои опасност од бегство, за што веднаш се известува полицијата и се задржува се до доаѓањето на полицијата.

Лицето затечено во извршување а кривичното дело е лице кое е забележано при вршење на дејствието на делото, односно лице кое непосредно по сторено кривично дело е затечено под околности кои укажуваат дека сторило кривично дело.

Правосудната полиција може без одлука на суд да лиши од слобода и лице за кое постојат основи за сомневање дека сторило кривично дело за кое се гони по службена должност, само ако постои опасност од одлагање, ако постои некоја од причините за притвор од чл.165 ст.1 од ЗКП (опасност од бегство, опасност од попречување на истрагата и опасност од повторување односно довршување на кривичното дело), и е должна веднаш, а најдоцна во рок од 6 часа од лишувањето од слобода да го изведат лицето пред надлежниот судија на претходната постапка и за тоа да го известат јавниот обвинител.

За причините и за времето за лишувањето од слобода правосудната полиција го известува судијата на претходната постапка за што се составува службена белешка. Ако не е составена службена белешка, судијата на претходната постапка даденото известување ќе го внесе на записник.

При лишувањето од слобода лицето веднаш ќе се запознае за причините за лишување од слобода и ќе се поучи за правата од чл.69 од ЗКП (правото да молчи, за правото насамо да се советува со адвокат правото на бранител по сопствен избор, правото да известат член од семејството или нему блиско лице или доколку е странски државјанин, неговото дипломатско-конзуларно претставништво и се известува за причините за лишувањето од слобода) веднаш или откако за тоа ќе се создадат услови (пр.ако лицето е под дејство на алкохол или други средства откако ќе се надмине таквата состојба и лицето ќе биде свесно за да може да ги разбере наполно и суштински поуките).

ЗАДРЖУВАЊЕ (чл.159 – 161 од ЗКП)

Доколку е потребно да се утврди **идентитетот** на лицето лишено од слобода, или пак е потребно да се изврши **проверка на алиби** или пак **од други причини е потребно да се соберат нужни податоци**, правосудната полиција може да го задржи лицето лишено од слобода. Во тој случај лицето мора да биде известно за причините на неговото лишување од слобода и задржување, за кое дело се терети, како и да биде поучено за правата кои ги има: правото на молчење, правото на информирање на семејството или на друго лице, правото на бранител и правото на лекарски преглед.

Лицето лишено од слобода мора најкасно за **6 часа** да биде доведено пред службеникот за прифат кој со образложено решение ќе одлучи дали лицето

ке биде задржано. Службеникот за прифат е должен веднаш по приемот на лицето да го извести јавниот обвинител.

Службеникот за прифат задолжително наложува и **претрес на лицето лишено од слобода**. Предметите и трагите кои можат да послужат како доказ или можат да ја загрозат безбедноста на лицето лишено од слобода или на некое друго лице привремено се одземаат со потврда. По потреба службеникот за прифат ќе наложи и **лекарски преглед** на лицето и секогаш ќе го праша дали боледува и дали е под медицински третман, а доколку лицето се жали на повреда, болка или болест, лекарскиот преглед е задолжителен.

За задржувањето се прави записник во кој се внесува известувањето на јавниот обвинител, како и список на предметите кои се одземаат од лицето. Примерок од записникот се доставува на јавниот обвинител, на лицето лишено од слобода и на полицискиот службеник кој го довел. Задржувањето може да трае најдолго 24 часа од моментот на лишувањето од слобода и во овој рок лицето мора да се изведе пред надлежниот судија. По истекот на овој рок задржаното лице мора да биде пуштено на слобода.

Лицето лишено од слобода може насамо да се советува со адвокат во секое време, ако нема свој адвокат или не може да стапи во контакт со него може да побара да ја види листата на дежурни адвокати. Адвокатот може во секое време да го посети во полициската станица. Во времето од 20 часот навечер до 08 часот наутро лицето има право да добие адвокат од листата на дежурни адвокати која ја составува Адвокатската комора на РМ и трошоците за дежурниот адвокат како бранител паѓаат на товар на Буџетот на РМ.

За секое задржано лице се составува посебен записник кој се потпишува од задржаното лице и од кој истото добива примерок при неговото пуштање на слобода или предавање на судијата на претходна постапка. Во записникот што го сочинува службеникот за прифат се внесуваат податоците за денот и часот за лишувањето од слобода, причините за лишувањето од слобода, причините за задржувањето, времето кога е поучено за неговите права, знаци на видливи повреди, болест, кога е контактирано со семејството, податоци за бранителот, лекар, дипломатско-конзуларно претставништво, дали е префрлено во друга полициска станица, ослободување или изведување пред суд и други важни податоци. Задржаното лице ќе се потпише на записот во однос на часот и датумот на лишувањето, часот и датумот на пуштањето на слобода и поуката за правото на бранител како и на записникот во целина.

Отсуството на потпис на задржаното лице, службеникот за прифат мора да го образложи. На задржаното лице му враќа примерок од записникот при неговото пуштање на слобода или предавањето на судијата на претходната постапка.

Контрола на законитоста од лишувањето од слобода (чл.162 од ЗКП)

Ако лицето лишено од слобода, односно задржаното лице е изведено пред судијата на претходната постапка, судијата по службена должност ја испитува законитоста на лишувањето од слобода и задржувањето и тоа е должен да го утврди со решение (чл.69 ст.4 од ЗКП).

Лицето лишено од слобода, односно задржаното лице, кое не е изведено пред судијата на претходната постапка, може во рок од 30 дена од денот на пуштањето на слобода да бара од судијата на претходната постапка на надлежниот суд да ја испита законитоста и тоа да го утврди со посебно решение.

Против ова решение е дозволена посебна жалба во рок од 48 часа до советот од чл.25 ст.5 од ЗКП, кој решава во рок од 3 дена.

КУЌЕН ПРИТВОР (чл.163 од ЗКП)

Куќниот притвор како мерка за ограничување на едно од основните права се употребува кога постои основано сомневање дека определено лице сторило кривично дело и има услови за определување притвор од чл.165 ст.1 од ЗКП, и да нареди тоа лице да не го напушти домот за определено време.

По исклучок, кога е определена оваа мерка судот може да определи лицето да се оддалечи за одредено време од станот или од друг простор, ако:

- тоа е потребно за лекување
- тоа го бараат посебните околности поради кои може да настапат штетни последици по животот, здравјето или имотот на лицето или на неговите блиски.

Покрај забраната за оддалечување од домот или од друг простор, при определувањето на куќен притвор во решението може да се определи Забрана за комуникација со лица или Забрана за употреба за средства за комуникација, односно обврска за почитување на мерките на видео и електронски надзор, или да нареди примена на други мерки согласно чл.146 од ЗКП - мерки на претпазливост.

Ако лицето против кое е определен куќен притвор не постапи согласно забраните наведени во решението, против истото ќе се определи притвор и за таквата можност лицето ќе се опомени со решението за куќен притвор. Во ова насока од особена важност е постојана комуникација помеѓу органите кои го спроведуваат извршувањето на оваа мерка и навремено информирање на судот за евентуално не почитување на мерката куќен притвор.

Надзорот над куќниот притвор го врши судот, а тоа може да го довери и на полицијата, определувајќи го начинот на неговото извршување.

При определување на куќниот притвор соодветно се применуваат одредбите како и при определување на мерка притвор, ако со одредбите од ЗКП не е поинаку определено. Определувањето на куќниот притвор треба да се практикува кога постојат околности како субјективни причини кои го оправдуваат како што се сериозната здравствена состојба, бременост, самохран родител на малолетно дете, возраста на сторителот на делото, и кога се очекува дека со оваа мерка ќе се обезбеди присуството на обвинетиот за непреченото водење на постапката. Во последно време зачестени се предметите каде што мерката притвор се заменува со мерка куќен притвор и особено во предметите каде што постапката е завршена со донесување на неправосилна пресуда, односно по објавувањето на пресудата. Но, исто така е важно да се истакне дека судовите треба да ги имаат во предвид и останатите алтернативни мерки за обезбедување присуство и успешно водење на постапката кога се одлучува за нај значајното право на секој човек, а тоа е правото на слобода и притоа во решенијата да се дадат аргументирани причини во поткрепа на прифатениот предлог на јавниот обвинител или одлуката што судот ја донел при контролата извршена по службена должност.

КРАТКОТРАЕН ПРИТВОР (чл.170 од ЗКП)

Ако јавниот обвинител против лицето се уште не донел наредба за спроведување истражна постапка, судијата на претходната постапка може по

предлог на јавниот обвинител со писмено образложение решение да му определи на лицето лишено од слобода краткотраен притвор до 48 часа од доведувањето на лицето лишено од слобода пред судијата на претходна постапка, во случај кога ќе најде дека постои основано сомнение дека лицето е сторител на кривично дело кое му се става на товар и дека постојат основи за определување на мерката притвор од чл.165 ст.1 т.1, 2 и 3.

Ако се работи за поголем број на обвинети или други особено сложени случаи, по барање на јавниот обвинител кое мора да биде образложено судијата на претходната постапка рокот од 48 часа може да го продолжи најмногу за уште толку, односно 48 часа. Ако по истекот на рокот од 48 часа јавниот обвинител не поднесе предлог за определување мерка притвор од чл.165 ст.1 т.1, 2 и 3 од ЗКП обвинетиот ќе се пушти на слобода.

Како и во сите други случаи, решението за краткотраен притвор се врачува на лицето против кое е определен и се доставува до надлежниот јавен обвинител и против таквото решение е дозволена жалба во рок од 5 часа од врачувањето до советот (чл.25 ст.5 од ЗКП) кој е должен да одлучи по жалбата во рок од 3 часа.

ПРИТВОР

Најстрога мерка за обезбедување присуство на обвинетиот во кривичната постапка е притворот што подразбира и највисок степен на принуда и ограничување на неговите права и слободи.

Притворот може да се определи само под услови предвидени во законот и неговото траење мора да биде сведено на најкратко нужно време. Должност е на сите органи што учествуваат во кривичната постапка и органите што и укажуваат правна помош да постапуваат со особена итност, ако обвинетиот се наоѓа во притвор. При одлучувањето за притворот, особено за неговото траење, ќе се води посебна сметка за сразмерноста помеѓу тежината на стореното кривично дело, казната која може да се очекува, според податоците со кои располага судот и потребите за определување и траење на притвор. Наведеното решение е од особена важност, бидејќи притворот е најтешка мерка за обезбедување присуство на обвинетиот во постапката, со оглед да тоа претставува превентивно ограничување на слободата на движењето и истовремено наметнување на определени услови на живеење на притворените лица за одредено време, предвидени со самиот закон.

Во текот на целата постапка се внимава и притворот ќе се укине веднаш штом ќе престанат причините врз основа на кои бил определен.

Основите за определување на притворот се наведени во чл.165 од ЗКП, и тие се идентични како во досегашниот ЗКП, а тоа е ако обвинетиот:

1. се крие, не може да се утврди неговиот идентитет или ако постојат други околности што укажуваат на опасност од бегство;
2. постои основан страв дека ќе ги сокрие, фалсификува или уништи трагите на кривичното дело или ако особени околности укажуваат дека ќе ја попречува кривичната постапка со влијание врз сведоците, вештаците, соучесниците или прикривачите и
3. особени околности го оправдуваат стравот дека ќе го повтори кривичното дело или ќе го доврши обиденото кривично дело или дека ќе стори кривично дело со кое се заканува или

4. уредно повиканиот обвинет очигледно избегнува да дојде на главната расправа или ако судот направил два обиди уредно да го повика обвинетиот, а сите околности укажуваат дека обвинетиот очигледно одбегнува да ја прими поканата. При определување на овој притвор заради обезбедување на обвинетиот на главната расправа, истиот трае до објавување на пресудата, а најдолго 30 дена.

Кога е определен притвор поради утврдување на идентитетот, истото трае додека не се утврди тој идентитет. Ако притворот е определен согласно чл.165 ст.1 т.2 од ЗКП, тогаш истиот ќе се укине штом ќе се обезбедат доказите поради кои е определен притворот. По овој основ, притвор нема да се определи ако обвинетиот дал изјава со која ја признал вината.

Притворот во претходна постапка го определува судот по писмен и образложен предлог на овластен тужител и само врз основите што ги навел овластениот тужител во предлогот.

Пред донесување на решението за притвор судијата на претходната постапка ќе ги испита двете странки и бранителот на околности кои се од значење за определување на притворот. На лицето лишено од слобода веднаш ќе му соопшти дека може да земе бранител, доколку тоа не сака да земе бранител, е должен да го испита веднаш, односно без одлагање. Доколку станува збор за случај на задолжителна одбрана предвидена во чл.74 ст.1 и 2 од ЗКП, а лицето лишено од слобода не земе бранител, во рок од 12 часа од кога е поучено за тоа негово право, судијата на претходната постапка ќе му назначи бранител по службена должност. Решението за притвор му се предава на обвинетиот веднаш или најкасно за 6 часа од неговото изведување пред судијата на претходната постапка. Против решението е дозволена жалба во рок од 24 часа од неговото примање, а по истата советот од чл.25 ст.5 од ЗКП, е должен да постапи во рок од 48 часа.

По однос на **елементите на решението за притвор**, изреката на решението ги содржи сите податоци во врска со лицето против кое се определува оваа мерка, кривичното дело, податоците од наредбата за спроведување на истражна постапка, основот за определување на притворот, рокот на кој во истражната постапка бил определен притворот, одредбата за пресметување на времето за кое лицето кое се притвара било лишено од слобода пред донесувањето на решението за притвор, називот на установата каде што ќе се извршува мерката притвор, како и поуката за правото на жалба на решението за притвор.

Во **образложението на решението за притвор**, задолжително се наведуваат сите факти и докази од кои произлегува основаното сомнение дека обвинетиот го сторил кривичното дело, причините кои ја оправдуваат секоја основа по која е определен притворот, како и причините поради кои судот смета дека целта на притворот не може да се оствари со некоја друга мерка за обезбедување присуство. Наведеното укажува на обврската на судот во решението точно да ги посочи фактите и доказите што го оправдуваат притворот по прифатената основа (пр. ако се работи за притвор по основ на бегство во образложението на решението мора да се наведат кои околности укажуваат на основан страв и сомнеж за бегство, бегство во други кривични постапки, конкретни докази за превземени мерки за бегство, врски во други земји – семејство, имот и слично, кои би го олесниле бегството, потоа карактерот, моралот, статусот и одговорноста на лицето).

Во таа насока, според праксата на Европскиот суд за човекови права, непостоењето на образложение во решението за притвор на овие околности не е

во согласност со Европската конвенција за човекови права и истото претставува прекршување на чл.5 ст.3 од конвенцијата, бидејќи парафразирањето на законските одредби во образложението на решението не може да се смета за соодветно образложение.

По однос на постоењето на основан страв дека обвинетиот ќе ги сокрие, фалсификува или уништи трагите на кривичното дело, или ако особени околности укажуваат дека ќе ја попречува кривичната постапка со влијание врз сведоците, вештаците, соучесниците или прикривачите, како оправдување би можело да се прифати кога ќе се поднесат конкретни докази дека во предистражната постапка обвинетото лице прикривал или уништувал докази, постоење на сериозни околности и изјави на сведоци кои укажуваат дека обвинетиот се заканувал, директно или индиректно, обвинетиот има претходно досие за кривични дела поврзани со насилство и слично. За да се избегнат таквите состојби, надлежните органи се должни што е можно побрзо и поекспедитивно да ги превземат сите дејствија во насока на обезбедување на правно-релевантни докази, што е можно во пократко време да се сослушаат сведоците во постапката за да се избегне и влијанието врз нив како и евентуални закани и други притисоци. Сите овие околности во предлогот на јавниот обвинител за определување на мерка притвор треба да бидат поткрепени со цврсти докази за да биде оправдана одлуката на судот за определување на мерката притвор како најтешка мерка со која се ограничува слободата на обвинетиот.

Причини за притвор по основ на т.3 од чл.165 ст.1 од ЗКП, кога постојат особени околности кои го оправдуваат стравот дека обвинетиот ќе го повтори кривичното дело или ќе го доврши обиденото кривично дело или дека ќе стори кривично дело со кое се заканува значи состојба кога сторителот на делото е во контакт со жртвата во случај на кривични дела на семејно насилство или краток период од претходна осуда на сторителот на делото за исто или слично кривично дело, ако постојат докази кои би ја потврдиле намерата на обвинетиот да го доврши кривичното дело или да стори ново кривично дело. Доколку се работи за кривични дела извршени во врска со злоупотреба на службената положба не би можело да се прифати постоење на опасност за повторување на кривичното дело ако сторителот на делото е отстранет од работното место или му се одземени овластувањата што произлегуваат од позицијата и својството како службено или одговорно лице или лице кое има посебни овластувања.

Во определени случаи со решението за притвор може да се одлучи извршувањето на притворот да се спроведе во одделение за притвор во друга казнено-поправна установа. Ако обвинетиот не определил бранител, заедно со решението за притвор, ќе му се определи бранител по службена должност, при што во случај на спреченост на претседателот на судот, бранителот ќе го постави судијата на претходната постапка.

При состојба кога лицето лишено од слобода изјави дека не сака да земе бранител, судијата на претходната постапка е должен да го сослуша без одлагање, ако не се работи за задолжителна одбрана. Веднаш по сослушувањето судијата на претходната постапка ќе одлучи дали лицето лишено од слобода ќе го притвори или ќе го пушти на слобода.

Во списите мора да се назначи часот на изведување пред судијата и часот на предавањето на решението, со оглед да решението за притвор му се предава на лицето на кое се однесува, во време не повеќе од 6 часа од изведувањето пред судијата на претходната постапка.

Против решението на судијата на претходната постапка со кое се одбива предлогот за определување притвор, дозволена е жалба во рок од 24 часа до советот од чл.25 ст.5 на ЗКП, при што жалбата не го задржува извршувањето на решението. Против решението на советот од чл.25 ст.5 од ЗКП, со кое се определува притвор, обвинетиот има право на жалба во рок од 24 часа за кое одлучува советот на повисокиот суд.кој по жалбата е должен да донесе одлука во рок од 48 часа.

Јавниот обвинител и бранителот може да бараат да бидат известени за седницата на советот и на седницата усно да ги изнесат и да ги образложат своите предлози, при што нивното недоаѓање не го спречува одржувањето на седницата. На тоа рочиште, најпрво јавниот обвинител го изнесува предлогот за определување мерка притвор со презентирање на сите факти и докази кои ја оправдуваат таквата мерка, и нормално основаното сомнение за кривичното дело што му се става на товар, а потоа свои наводи изнесува одбраната.

ТРАЕЊЕ НА ПРИТВОРОТ, УКИНУВАЊЕ НА ПРИТВОРОТ

ТРАЕЊЕ НА ПРИТВОРОТ ВО ИСТРАЖНАТА ПОСТАПКА

Притворот определен со решение на судијата на претходната постапка или притворот кој прв пат е определен за време на истражната постапка со решение на советот, може да трае најдолго 30 дена од денот на лишувањето од слобода. Во времетраењето на притворот се засметува секое лишување од слобода.

По образложен предлог на јавниот обвинител советот од чл.25 ст.5 на ЗКП, може притворот во текот на истражната постапка да го продолжи најмногу за уште 60 дена, а ако истражната постапка се води за кривично дело за кое според законот може да се изрече казна затвор во траење од најмалку 4 години по образложен предлог на јавниот обвинител (досега на истражниот судија), советот на непосредно повисокиот суд може по истек на рокот од 60 дена притворот да го продолжи уште најмногу за 90 дена. Вкупното траење на притворот во истражната постапка сметајќи го и времето на траење на лишувањето од слобода пред донесувањето на решението за притвор не може да биде подолго од 180 дена и со истекот на тој рок притворениот веднаш ќе се пушти на слобода.

Во скратена постапка пред подигање на обвинителен предлог, притворот може да трае толку колку што е потребно да се извршат истражните дејствија, но не повеќе од 8 дена. - чл.470 од ЗКП. Притворот во скратената постапка се определува против лице за кое постои основано сомнение дека сторило кривично дело ако:

- се крие или ако не може да се утврди неговиот идентитет или ако постојат други околности што очигледно укажуваат на опасност од бегство;
- ако е во прашање кривично дело против јавниот ред или моралот, а особени околности го оправдуваат стравувањето дека осомничениот ќе

го повтори тоа кривично дело или дека ќе го изврши кривичното дело со кое се заканува.

Пред поднесување на обвинителен предлог притворот го определува судијата на претходната постапка, а по поднесување на обвинителен предлог, надлежниот судија - поединец. Против овие решенија дозволено е право на жалба за која решава советот од чл.25 ст.5 на овој закон. Притворот од поднесување на обвинителниот предлог до завршување на главната расправа може да трае најмногу до 60 дена, при што кога обвинетиот се наоѓа во притвор судот е должен да постапува со особена итност.

Кога судот ќе изрече во пресудата казна затвор може да определи обвинетиот да се стави во притвор, односно да остане во притвор ако постојат причините од чл.165 ст.1 точки 1, 2 и 3 на овој закон, при што во таков случај притворот може да трае до правосилноста на пресудата, но најдолго 60 дена. - чл.481 ст.4 од ЗКП. (Со ова законско решение основано се наметнува прашањето дали може да се прифати постоење на основ од чл.165 ст.1 т.2 од ЗКП, за определување или продолжување на мерката притвор кога тој основ се однесува за постоење на основан страв дека лицето ќе ги сокрие, фалсификува или уништи трагите на кривичното дело или ако особени околности укажуваат дека ќе ја попречува кривичната постапка со влијание врз сведоците, вештаците, соучесниците или прикривачите, при состојба кога веќе е донесена пресуда и изречена казна.

ТРАЕЊЕ НА ПРИТВОРОТ ПО ОДОБРУВАЊЕ НА ОБВИНИТЕЛНИОТ АКТ

По одобрувањето на обвинението (со решение чл.338 или клаузула за одобрување на обвинителниот акт чл.339 од ЗКП), до завршувањето на главната расправа по предлог на странките притворот може да се определи, продолжи или укине само со решение на советот (чл.25 ст.1 или 5).

Законското решение за траењето на притворот по правосилноста на обвинението е исто како и во сегашниот ЗКП, една година за кривичните дела за кои може да се изрече казна затвор до 15 години и две години за кривични дела за кои може да се изрече казна затвор доживотен затвор.

Контролата на притворот по предлог на странките и по службена должност советот ја врши по истекот на 30 дена од правосилноста на последното решение за притвор и се испитува дали се уште постојат причините за притвор и за тоа се донесува решение за продолжување или укинување на притворот. Жалбата против решението од член 172 ст.1 и 3 од ЗКП не го задржува извршувањето на решението. Против решението на советот со кое се одбива предлогот за укинување или определување на притворот не е дозволена посебна жалба.

Важно е да се истакне дека секој период на притворот мора да биде оправдан, а притоа причините наведени во образложението на решението кои го оправдуваат притворот не смеат да бидат воопштени туку поткрепени со релевантни факти и докази, и товарот на докажувањето за опстојувањето на притворот не може да биде на притвореното лице. Истовремено, судовите се должни при одлучувањето дали едно лице ќе се пушти на слобода или ќе се задржи во притвор, да ја испитаат можноста за примена на некоја од другите мерки за обезбедување присуство на обвинетиот, бидејќи ако истата цел може да се оствари со полесна мерка, тогаш во духот и на законот е да се примени

таквата мерка, а со тоа и да се намали и избегне ограничувањето на правото на слобода како една од основните права на секој човек.

Во практиката се се наидува на одредени проблеми во примената на законските решенија, а особено појавата на парафразирање на законскиот текст, без да се наведат соодветни образложенија за така донесените одлуки во кои што всушност се прифаќаат предлозите на јавниот обвинител за определување на мерката притвор, кои исто така биле необразложени. Доколку се продолжи со таквата практика и донесување на решенија кои не содржат доволно и соодветно образложение за правните причини за одредената мерка притвор Република Македонија може да се соочи со поголем број апликации до Европскиот суд за човекови права.

Имајќи ги во предвид сите околности во врска со сериозноста на прашањето биле усвоени и препораки, предлозите за определување на мерката притвор и остнатите мерки за обезбедување присуство и успешно водење на постапката и соодветните решенија по тие предлози да содржат доволно правни аргументи - образложенија, имајќи ги предвид околностите на секој случај поединечно, бидејќи таквото постапување е во согласност со националната легислатива и Европскиот суд за човекови права. Се препорачува судиите и јавните обвинители директно да ја применуваат и Европската конвенција за човекови права и слободи, како и судската пракса од Европскиот суд за човекови права, во која насока би се зголемила и јавната доверба во судството, дотолку повеќе што таквата обврска е предвидена и со решенијата во Законот за судови. Меѓу другите препораки било предвидено и да се разгледа можноста во кривичната постапка да се воведат рочиште на кое одбраната и јавното обвинителство ќе може да ги истакнат своите аргументи „за или против“ мерката притвор и алтернативните мерки, што како законско решение таквата препорака е прифатена во новиот ЗКП за одржување на рочиште кај судијата на претходна постапка – чл.168 од ЗКП, кога постои предлог за определување на мерка притвор од страна на јавниот обвинител.

УКИНУВАЊЕ НА ПРИТВОРОТ

Притворот секогаш ќе се укине со решение и обвинетиот ќе се пушти на слобода кога судот ќе оцени дека е исполнет некој од следните услови:

- кога ќе престанат причините поради кои притворот бил определен, односно продолжен, ако натамошниот притвор не би бил во сразмерност со тежината на стореното кривично дело (пример по спроведена истражна постапка ќе биде поднесено обвинение за полесно кривично дело во однос на спроведената истражна постапка);
- ако истата цел заради кое е определен притворот може да се постигне со некоја друга мерка;
- кога укинувањето на притворот го предложил јавниот обвинител пред поднесување на обвинителен акт;
- ако обвинетиот е ослободен од обвинението или е огласен за виновен, а е ослободен од казна или е осуден само на парична казна или му е изречена судска опомена или условна осуда или поради засметување на притворот казната веќе ја издржал и ако обвинението е одбиено, освен во случај кога е одбиено поради ненадлежност на судот;
- кога ќе истечат роковите за траење на притворот;
- кога притворот е определен според членот 165 став 1 точка 2 од ЗКП, а обвинетиот дал изјава за признавање на вина или откако ќе бидат

прибавени сите докази поради кои притворот по овој основ бил определен, а најдоцна до завршување на главната расправа.

Против решението за укинување на притворот дозволена е жалба во рок од 24 часа до советот од чл.25 ст.5, односно советот на повисокиот суд кој во рок од 48 часа мора да одлучи по жалбата.

<p style="text-align: center;">ПРАВО НА БРАНИТЕЛ (ЗАДОЛЖИТЕЛНА И ОДБРАНА НА СИРОМАШНИ)</p>
--

Едно од основните права на лицето осомничено или обвинето за кривично дело, е правото на бранител, и тоа во текот на целата кривична постапка, што подразбира и во предистражната постапка како дел од претходната постапка.

Обвинетиот пред првото испитување или пред друго дејствие за кое таа обврска е превидена со овој закон, мора да се поучи дека има право на бранител по свој избор, со кого може насамо да се советува и дека бранителот може да присуствува на неговото испитување. За кривични дела за кои може да се изрече казна затвор во траење од најмалку 10 години, бранител може да биде адвокат со искуство од најмалку 5 години по положување на правосудниот испит. Бранителот се легитимира со поднесено полномошно, а обвинетиот може на бранителот да му даде и усно полномошно на записник пред органот пред кој се води постапката. Постои законска можност повеќе обвинети да имаат заеднички бранител, како и тоа да еден обвинет ангажира повеќе бранители, но одбраната се смета за обезбедена кога во постапката учествува најмалку еден од бранителите. Во законот се предвидени условите кога мора да постои задолжителна одбрана во смисла на чл.74 од ЗКП, како и можноста за поставување на бранител по службена должност.

Значајна е новината дека во текот на постапката за преговарање и спогодување со обвинителот за признавање на вината, обвинетиот мора да има бранител со што се овозможува без разлика на видот на кривичното дело, квалификацијата на истото, тежината, запретената казна, обвинетиот ќе има бранител кој ќе му пружа правна помош.

Кога не постојат услови за задолжителна одбрана, ако според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител кога тоа го бараат интересите на правдата, особено тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот, при што во барањето обвинетиот може самиот да посочи определен адвокат како бранител од листата на адвокати од соодветната адвокатска заедница – чл. 75 од ЗКП. За барањето одлучува судијата на претходната постапка, односно претседателот на советот, а бранителот го поставува претседателот на судот.

Наместо поставениот бранител по службена должност обвинетиот може самиот да земе друг бранител и во тој случај поставениот бранител ќе се разреши. Од оправдани причини и самиот бранител може да бара да биде разрешен. Пред главната расправа за разрешување на бранителот одлучува судијата на претходната постапка, односно претседателот на советот, а на главната расправа одлучува советот. Претседателот на судот по барање на претседателот на советот или обвинетиот или со негова согласност може да го разреши поставениот бранител, ако неуредно и несовесно ја врши должноста.

Наместо разрешениот бранител претседателот на судот ќе постави друг бранител и за разрешување на бранителот ќе се извести Адвокатската комора на РМ.

Бранителот е овластен во корист на обвинетиот да ги презема сите дејствија што може да ги презема и обвинетиот. За подготовка на одбраната бранителот покрај друго може да бара известувања од граѓани во смисла на чл.307 од ЗКП, при што за прибавување на изјави или известувања, на лице кое е во притвор, бранителот мора да добие посебно одобрение од судијата на претходна постапка, откако претходно лицето разговарало со неговиот бранител и било испитано од јавниот обвинител. Во текот на кривичната постапка бранителот има **право да ги разгледа списите и доказите** во согласност со одредбите од овој закон, при што има право да направи увид и да добие препис од записниците и другите списи од дејствијата на кои одбраната имала право да присуствува, а кои се чуваат во јавното обвинителство.

Од кога осомничениот има право на бранител? Видовме дека во кривичната постапка потребата од бранител сега е многу важна („критична“) и во многу порани фази од постапката, па затоа во новиот ЗКП правото на бесплатен бранител не е условено со подигнат обвинителен акт!⁶

На ова прашање многу внимание се додава во американската теорија и судска практика, при што се смета дека обвинетиот мора да добие бранител во сите „критични стадиуми“ од кривичната постапка против него. Тоа не значи дека обвинетиот мора да има бранител за цело време откако почнала постапката против него, туку бара на обвинетиот да му биде обезбедена помош од бранител само во она што може да се смета за „критични точки/стадиуми“ на постапката, а тоа се оние во кои неговите битни права може да бидат засегнати доколку нема бранител. Како такви се наведуваат: подведување на осомничениот на некои постапки за идентификација; испитување од страна на полицијата или јавното обвинителство во кое има обиди од обвинетиот да се извлече признание или некоја друга инкриминирачка изјава; прво појавување пред суд при кое некое дејствие може да се искористи против обвинетиот; претходно рочиште; судењето и одмерувањето на казната.⁷ Нема причина ваквата логика и практика да не ја следат и нашите судови.

Токму поради ова, условите за задолжителна одбрана од член 74 став 3 не треба да се толкуваат во смисла дека и лица обвинети за така тешки дела за кои е пропишана казна затвор од 10 години или потешка казна не би можеле да се повикаат на член 75 за да добијат бранител на државен трошок уште пред да биде подигнато обвинение. Примената на критериумот правичност за одбраната или „интереси на правдата“ како што се вели во Европската конвенција судот треба да ги толкува флексибилно и соодветно на критичноста на помошта од бранител во секој одделен случај и во секоја критична фаза од постапката.

Во поглед на одбраната, значајно е законското решение од чл.309 од ЗКП, според кое, ако е потребно да се **пристапи до приватни простории** или во простории кои не се отворени за јавноста, во дом и простории поврзани со домот, а лицата што со нив располагаат не даваат дозвола за пристап, по барање на бранителот пристапот го одобрува судот, со образложена наредба со која се определува и неговото конкретно спроведување. Исто така, за потребите на

⁶ Спореди член 69 од постојниот ЗКП со член 75 од новиот.

⁷ Види: KAMISHAR/ LaFAVE/ ISRAEL, sup. cit., pp. 100-102; J. H. ISRAEL /W. LaFAVE, Criminal Procedure – Constitutional Limitations, West, St. Paul, Minn., 2001, pp. 339-370.

одбраната бранителот може во согласност со закон да бара податоци и известување од државни органи, од органите на единиците на локалната самоуправа, од правни и физички лица, што вршат јавни овластувања, и од други правни лица да му се достават документи, списи и известувања. Овие субјекти се должни да постапат по барањето на бранителот во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето, а доколку е определена мерка притвор во рок од 7 дена, доколку со друг закон поинаку не е определено, при што ако субјектите не одговараат во предвидениот рок, бранителот може да бара од судијата на претходна постапка да нареди да му се достават бараните податоци. Доколку судијата постапи по барањето на бранителот, а субјектите не одговорат на барањето на судот во предвидениот рок, судот ќе изрече парична казна на одговорното лице, односно службеното лице во висина од 2500 до 5000 евра во денарска противвредност, како што е предвидено и при превземањето на дејствијата односно преземањето на дејствијата по барањето на јавниот обвинител.

Ако обвинетиот се наоѓа во притвор, бранителот може со него слободно и без надзор да се допишува и да разговара. По исклучок, судијата на претходната постапка ова право може да го подложи само на **визуелен надзор**, ако притворот е одреден по основ на чл.165 ст.1 т.2 од ЗКП, а постои веројатност дека обвинетиот ќе ги злоупотреби контактите со бранителот - чл.80 од ЗКП, што како законско решение ја обезбедува комуникацијата на обвинетиот со бранителот со контрола како визуелен надзор.

Во делот на комуникацијата на притворените лица со своите бранители согласно сегашното решение на ЗКП, што е во примена, каде што согласно чл.70 е предвидено дека по исклучок истражниот судија во текот на истрагата ова право може да го подложи на надзор, ако притворот е одреден по основ на чл.184 ст.1 т.2, постои сомнение дека обвинетиот ќе го злоупотреби општењето со бранителот, чести се забелешките во поднесените жалби дека притворот го отежнува подготвувањето на одбраната, истовремено ставајќи забелешка дека при дозволата за посета под надзор, разговорот помеѓу бранителот и притвореното лице се слуша од затворскиот чувар, со констатација дека се доведува во прашање привилегијата на доверливост на комуникацијата на притворено лице со бранителот, што како состојба со новото законско решение е надмината, бидејќи се овозможува само визуелен надзор.

Имајќи ги предвид наведените законски решенија како во поглед на овластувањата на јавниот обвинител така и во поглед на одбраната може да се заклучи дека е воспоставен еден ефикасен и ефективен модел на спроведување на кривичната постапка, со кој што се обезбедува и гаранција на правата што им припаѓаат на сите учесници во постапката.

Законот навистина предвидува посебни истражни дејствија на одбраната, но се чини по отворање на истражната постапка. Притоа ЗКП предвидува односно допушта на бранителот за таа цел да му помагаат и посебни истражители и стручни лица. Бранителот може во текот на постапката да му става предлози на јавниот обвинител да се обезбедат одделни докази. Ако јавниот обвинител не се согласи со предлогот, бранителот сам ќе ги обезбеди доказите согласно одредбите на новиот закон. Покрај тоа, од почетокот на извршување на својата должност, бранителот може да презема истражни дејствија заради пронаоѓање и собирање на докази во корист на одбраната. Истражните дејствија на одбраната може да се извршуваат по налог на бранителот, неговиот заменик, овластените приватни истражители и, кога е потребна посебна стручност, од страна на техничките советници. Навистина е

чудно што законот не предвидува овие активности на одбраната да може да ги презема самиот обвинет!?

ЗКП додуша прилично несмасно го уредува правото на одбраната (бранителот) на пристап до приватни простори и простории, без да каже која е смислата и суштината на оваа активност наспроти претресоткога тоа судот ќе може да го наложи доколку нема согласност на сопственикот/држателот и во што овие се разликуваат од претресот. Се чини дека „пристапот“ на одбраната е повеќе заради разгледување и е поблизок до увидот отколку до претресот како истражно дејствие. Што е пак разликата помеѓу дом и приватни простории не е исто така многу јасно.

- *Увид во списите.* Во стариот сојузен ЗКП на бранителот му беше одземено правото, пред лицето да биде испитано во својство на обвинет, да ги разгледува списите и предметите што служат како доказ (чл. 73, ст. 1 од новиот ЗКП), што одбраната ја држеше во инфериорна положба.⁸

Во законот од 1997 година, правата на одбраната беа засилени со напуштање на повеќе ограничувања во врска со увидот на одбраната во списите и надзорот над комуникацијата помеѓу бранителот и обвинетиот што е во притвор. Имено, во обата случаја е напуштено условувањето на правата на одбраната со претходно испитување на обвинетиот, а бранителот има право да ги разгледува списите и предметите што служат како доказ уште од моментот кога е доставено барање за поведување кривична постапка, како и кога истражниот судија пред донесувањето решение за отворање истрага ќе ги изврши потребните истражни дејствија (чл. 69 ЗКП).

Обвинетиот, пак, може да ги разгледува списите и предметите што служат како доказ дури откако ќе биде испитан (чл. 124, ст. 5 ЗКП), што, исто така, може да се подложи на критика. На тој начин, правото на увид во списите во домашното законодавство ги надминуваше барањата за увид во списи востановени во практиката на органите на Конвенцијата, бидејќи тие не признаваат право на пристап до списите во рана фаза на постапката.

Новиот ЗКП пак за прв пат правото на увид во списи заедно со правото на откривање на доказите во негова полза го предвидува меѓу основните права за правично судење од чл. 70 и 79 од новиот ЗКП („обвинетиот да има доволно време и можности за подготвување на својата одбрана, а особено увид во списите и откривање на доказите против него и во негова корист“).

Покрај ова, според член 206 ст. 5 од новиот ЗКП, пред започнувањето на првото испитување осомничениот задолжително ќе се поучи дека може да земе бранител по свој избор со кого може насамо да се советува и кој може да присуствува на испитувањето и дека има право на увид во списите и да ги разгледува предметите кои се одземени. Ваквото решение се чини правично, но се поставува прашање дали обвинетиот ќе може со списите да се запознае пред испитувањето, кое во тој случај ќе треба да се прекине за некое време. Ова не е до крај консеквентно ниту со решението за правото на увид на бранителот во списите. Имено, увид на бранителот во списите е предвиден во член 79, според кој „во текот на кривичната постапка“ (значи сега за разлика од постојниот ЗКП дури откако е донесена наредба за спроведување истрага), бранителот има право да ги разгледа списите и другите прибавени предмети што служат како доказ.

⁸ Сепак, остана проблематично решението според кое обвинетиот може да комуницира со бранителот дури откако ќе биде испитан..

Ова решение е контрадикторно со можноста осомничениот да има увид во списите уште пред да започне првото испитување. Нејасна е и одредбата (од главата за обвинување) според која по поднесување на обвинителниот акт, осомничениот и бранителот имаат право на увид во сите списи и докази.

**ОТФРЛАЊЕ НА КРИВИЧНА ПРИЈАВА, ТАЈНОСТ НА
ПРЕДИСТРАЖНАТА ПОСТАПКА И СУДСКА КОНТРОЛА НА
ЗАКОНИТОСТА**

Јавниот обвинител со решение ќе ја отфрли кривичната пријава ако од самата произлегува дека:

- пријавеното дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност;
- ако настапила застареност или делото е опфатено со амнестија или помилување,
- ако постојат други околности што го исклучуваат гонењето или
- ако не постои основано сомнение дека обвинетиот го сторил кривичното дело.

Решението за отфрлање на кривичната пријава му се доствува на оштетениот, со поука дека може во рок од 8 дена да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител, а подносителот на пријавата се известува за причините за отфрлањето. Доколку жалбата е недозволена или ненавремена, повисокиот јавен обвинител писмено ќе го извести оштетениот. Повисокиот јавен обвинител во рок од 30 дена по приемот е должен да одлучи по жалбата на оштетениот и одлучувајќи по жалбата може да го потврди решението за отфрлање на кривичната пријава или жалбата да ја уважи и да го задолжи понискиот јавен обвинител да ја продолжи постапката. Наведеното законско решение значи укинување на супсидијарната тужба, која се практикуваше од страна на оштетените како тужители, кога јавниот обвинител ќе донесе решение за отфрлање на кривичната пријава, а оштетениот во предвидените рокови имаше право да го преземе и продолжи гонењето.

Со новините во ЗКП сепак се дава заштита на лицата кои ја поднеле кривичната пријава и како оштетени имаат право на жалба до повисокиот јавен обвинител, што значи почитување и на принципот на двостепеност на постапката, односно на правото на жалба, кога оштетените не се задоволни од донесената одлука на јавниот обвинител по нивната кривична пријава.

Сите дејствија преземени во предистражната постапка од страна на јавниот обвинител или од полицијата се сметаат за тајна. Лицето кое смета дека со превземањето на некое од дејствијата е повредено некое негово право, може во рок од 8 дена од дознавањето за превземањето на дејствието, да поднесе жалба до судијата на претходна постапка, кој е должен со решение да одлучи за законитоста на дејствието или мерката, со што лицето не се ограничува во правото да поднесе кривична пријава и во правото својата правна заштита да ја остварува на друг начин.

По испитувањето на законитоста на овие превземени дејствија, судијата на претходната постапка донесува решение, кое се доставува до јавниот обвинител и подносителот на жалбата. Против ова решение дозволена е жалба до советот од чл.25 ст.5 на овој закон, кој е должен по жалбата да постапи во рок од 3 дена.